

Interventie MoneyWays

Erkenning

Erkend door deelcommissie Jeugdzorg en psychosociale/pedagogische preventie

Datum: 28 november 2025

Oordeel: Goed onderbouwd

De referentie naar dit document is: Evenberg (18-12-2025).

Databank effectieve jeugdinterventies: beschrijving 'MoneyWays'. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Gedownload van www.nji.nl/jeugdinterventies.

Disclaimer en informatiegebruik

Dit document bevat een beknopte weergave van de beschreven interventie. Bijbehorende materialen ontbreken, denk aan een handboek, werkboek en opleidingsdocumentatie. Deze zijn wel nodig om de interventie uit te kunnen voeren. Het is daarom niet toegestaan om de interventie uit te voeren enkel op basis van dit document.

De informatie in dit document, voor zover die betrekking heeft op de hier beschreven interventie, mag niet worden overgenomen zonder toestemming van de eigenaar van de interventie. Ook mag de informatie niet worden gebruikt voor het maken van een eigen variant van de beschreven interventie.

Wil je de beschreven interventie gaan uitvoeren? Of wil je informatie over deze interventie overnemen? Neem dan contact op met de interventie-eigenaar of contactpersoon. Deze staat genoemd op de webpagina van de interventie in de Databank Effectieve Jeugdinterventies.

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
Doelgroep	4
Doel	4
Aanpak	4
Materiaal	4
Onderbouwing	4
Onderzoek.....	5
1. Uitgebreide beschrijving	6
1.1 Doelgroep	6
1.2 Doelgroep	6
1.3 Aanpak.....	7
2. Uitvoering	13
3. Onderbouwing	20
4. Onderzoek	30
4.1 Onderzoek naar de uitvoering.....	30
4.2 Onderzoek naar de behaalde effecten	31
4. Samenvatting Werkzame elementen	35
5. Aangehaalde literatuur	36

Samenvatting

MoneyWays is een lesprogramma gericht op het vergroten van de financiële redzaamheid van jongeren in de bovenbouw van het vo en leerjaar 1 en 2 van het mbo (niveau 2, 3 en 4), ontwikkeld door het Nibud en Diversion. Middels een lesprogramma van drie lessen, gegeven door ervaringsdeskundigen jongeren (peer educators), vergroten jongeren hun financiële redzaamheid. Jongeren leren niet alleen over de technische kant van financiën, maar ze leren ook de sociaal-emotionele kant van omgaan met geld te bespreken.

Doelgroep

MoneyWays is ontwikkeld voor Nederlandssprekende leerlingen en studenten (ongeveer 14 tot en met 20 jaar) van de bovenbouw van het voortgezet onderwijs (praktijkonderwijs, vmbo, havo en vwo) en leerjaar 1 en 2 van het middelbaar beroepsonderwijs (niveau 2, 3 en 4).

Doel

MoneyWays richt zich op het versterken van de financiële redzaamheid van jongeren. Subdoelen zijn:

1. De jongeren vergroten hun financiële kennis.
2. De drempel die jongeren ervaren om geld(problemen) en de sociaal-emotionele kant van geld te bespreken wordt verlaagd.
3. De stap naar hulp bij geldvragen en -zorgen wordt verkleind voor jongeren.

Aanpak

De interventie bestaat uit een lesprogramma van drie lessen en kent een vaste structuur. De drie lessen vinden plaats in drie opeenvolgende weken waarin de deelnemende klas onder leiding van een vast koppel van peer educators les krijgt. In het lesprogramma maken we onderscheid tussen verschillende fasen: de voorbereidingsfase, de uitvoeringsfase en de evaluatie- en behoudsfase.

Materiaal

Als materiaal is beschikbaar:

- Handleiding voor peer educators voor het vmbo, havo/vwo en het mbo;
- Aanvullende handleiding voor praktijkonderwijs;
- Intakeformat voor docenten in Microsoft Forms;
- Briefingsformat voor peer educators;
- PowerPointpresentatie les 1, 2, 3;
- Leskaart;
- MoneyWays Kahoot-omgeving voor opdrachten en evaluaties met jongeren na afloop van de les;
- Een kickstartpakket als huiswerkopdracht ter vervanging van een fysieke eerste les. Het pakket is ontwikkeld om te zorgen dat alle lesstof besproken kan worden wanneer drie fysieke niet mogelijk zijn. We gebruiken dit pakket bij hoge uitzondering.
- Website (www.moneyways.nl) met aanvullende lesmaterialen en links naar nuttige websites;
- Evaluatieformat in Microsoft Forms om te evalueren met peer educators en docenten.

Onderbouwing

MoneyWays is ontwikkeld om de financiële redzaamheid van jongeren te vergroten. Jongeren voelen zich vaak onvoldoende voorbereid op de financiële

verantwoordelijkheden die ze op hun 18e krijgen, waardoor ze financieel kwetsbaar worden (Weijers & Veerman, 2023). Veel jongeren zijn wettelijk financieel zelfstandig, maar missen de vaardigheden om goed met geld om te gaan (Groen, Weijers & Veerman, 2023).

Factoren die hieraan bijdragen:

- Jongeren zijn gevoeliger voor verleidingen en vinden het lastig om verantwoord te besteden (Weijers & Veerman; Groen, Weijers & Veerman, 2023).
- Hersenen van jongeren zijn nog in ontwikkeling, waardoor jongeren meer risico's nemen en impulsen moeilijker kunnen beheersen (Braams, 2017).
- Financiële opvoeding is essentieel om schulden te voorkomen, maar niet alle jongeren krijgen dit mee (Westhof & De Ruig, 2015).
- Jongeren signaleren financiële tekorten, maar durven geen hulp in te schakelen (Vijlbrief & van Mourik, 2020).

Financiële educatie is een beschermende factor om financiële problemen onder jongeren te voorkomen (Van der Schors, Van der Werf & Boer, 2016). Onze interventie bevordert financiële redzaamheid onder jongeren door middel van financiële educatie en is gebaseerd op de vier competenties voor financiële redzaamheid van het Nibud (Weijers & Veerman, 2023).

Onderzoek

In 2017 en 2020 zijn evaluatieonderzoeken gedaan door het Verwey-Jonker Instituut naar de effecten van MoneyWays (Klooster et al., 2017; Van der Klein et al., 2020). Het onderzoek uit 2020 is gericht op mbo-studenten. In 2017 zijn alle doelgroepen van het lesprogramma meegenomen. Voor de onderzoeken is gebruik gemaakt van observaties tijdens de lessen, interviews met docenten en groepsgesprekken met peer educators. De ervaringen van leerlingen en studenten zijn opgehaald als voor- en nameting via vragenlijsten. De resultaten laten onder andere zien dat er meer bewustzijn bij leerlingen ontstaat over financiële zelfstandigheid, dat peer education goed aansluit en breed wordt gewaardeerd door jongeren en docenten, en dat MoneyWays jongeren met financiële problemen stimuleert om hulp te vragen.

1. Uitgebreide beschrijving

1.1 Doelgroep

Uiteindelijke doelgroep

MoneyWays is ontwikkeld voor Nederlandssprekende leerlingen en studenten (ongeveer 14 tot en met 20 jaar) van de bovenbouw van het voortgezet onderwijs (praktijkonderwijs, vmbo, havo en vwo) en leerjaar 1 en 2 van het middelbaar beroepsonderwijs (niveau 2, 3 en 4).

Intermediaire doelgroep

Er zijn geen intermediaire doelgroepen.

Selectie van doelgroepen

Deelnemende jongeren dienen minimaal niveau B1 van de Nederlandse taal te beheersen om het lesprogramma te volgen. Met het lesprogramma richten we ons momenteel niet op mbo-niveau 1, voortgezet speciaal onderwijs (vso) en niet-Nederlandssprekende jongeren. In de praktijk is gebleken dat MoneyWays niet goed genoeg aansluit op deze doelgroepen om het in de huidige vorm aan te bieden, daarvoor zou het programma moeten worden doorontwikkeld. Om het lesprogramma geschikt te maken voor deze doelgroepen, zouden zowel het taalniveau als de werkvormen aangepast moeten worden om beter aan te sluiten bij de verschillende onderwijsniveaus. Aangezien er andere interventies bestaan die specifiek voor deze doelgroepen zijn ontwikkeld, hebben wij ervoor gekozen om ons niet te richten op deze doelgroepen. Er zijn verder geen exclusiecriteria van toepassing, omdat de interventie is gericht op de universele preventie van schulden.

Betrokkenheid doelgroep

MoneyWays is tot stand gekomen in co-creatie met de doelgroep. Ervaringsdeskundige jongeren zijn vanaf het begin betrokken geweest bij zowel de inhoudelijke invulling van het lesprogramma als de vorm ervan. De signalen die wij uit de klassen ophalen, gebruiken we om aan te sluiten op de actuele belevingswereld van jongeren. Alle studenten en leerlingen worden aangemoedigd om via online evaluaties op een laagdrempelige manier input en feedback te geven. Tijdens de doorontwikkeling in de zomer verwerken we deze signalen in het lesprogramma en spelen we in op de thema's en ontwikkelingen die gedurende het jaar in de klas naar voren kwamen. Zo hebben we op basis van de input van leerlingen en studenten casussen over cryptovaluta, geldezels, achteraf betalen en online gokken toegevoegd (door ze te verwerken in de verschillende werkvormen van het lesprogramma); dit bleken onderwerpen die sterk speelden onder jongeren.

1.2 Doel

Hoofddoel

Het hoofddoel van de interventie is het bevorderen van de financiële redzaamheid van jongeren.

Subdoelen

Met MoneyWays streven we de volgende subdoelen na:

1. De jongeren vergroten hun financiële kennis.

- a. Jongeren vergroten hun kennis over financiële thema's, zoals budgetteren, omgaan met geld, financiële risico's begrijpen en plannen voor de toekomst.
  - b. De jongeren kunnen de opgedane kennis toepassen in de praktijk en zijn in staat om zelfstandig aanvullende informatie op te zoeken wanneer nodig.
  - c. Jongeren kunnen hun eigen financiële gedrag analyseren en de gevolgen ervan herkennen en evalueren.
2. De drempel die jongeren ervaren om geld(problemen) en de sociaal-emotionele kant van geld te bespreken wordt verlaagd.
    - a. Jongeren kunnen de invloed van (online) verleidingen, groepsdruk en schaamte op hun eigen gedrag en dat van anderen benoemen en uitleggen.
    - b. De jongeren hebben over geldproblemen gesproken en voelen zich minder geremd om hierover in de toekomst met hun omgeving te praten.
  3. De stap naar hulp bij geldvragen en -zorgen wordt verkleind voor jongeren.
    - a. De jongeren geven aan minder een drempel te voelen om hulp te zoeken bij geldvragen- en zorgen.
    - b. De jongeren weten waar en bij wie ze hulp kunnen vinden bij geldvragen- en zorgen.

1.3 Aanpak

Opzet van de interventie

Het lesprogramma van MoneyWays kent een vaste structuur. De interventie bestaat uit drie lessen van 45 tot 60 minuten, afhankelijk van het lesrooster van de school. De lessen worden in drie opeenvolgende weken gegeven, waarbij elke les wordt gegeven door een vast koppel van peer educators, ervaringsdeskundige jongeren (18 tot 28 jaar) die door Diversion worden opgeleid om het gesprek over geld(problemen) met jongeren in de klas op het vo en mbo te voeren.

Fasering interventie

In het lesprogramma maken we onderscheid tussen verschillende fasen: de voorbereidingsfase, de uitvoeringsfase en de evaluatie- en behoudsfase.

1. In de **voorbereidingsfase** voeren projectmedewerkers van Diversion voorbereidende werkzaamheden uit. Ten eerste werven ze docenten die voor hun klassen MoneyWays-lessen willen ontvangen. Met deze docenten stemmen ze vervolgens een rooster af. Ten tweede voeren de projectmedewerkers een intakegesprek met docenten, zodat we de lessen goed kunnen afstemmen op de klas. Op basis van het intakegesprek stellen de projectmedewerkers een briefing op voor de peer educators met informatie over de klas, zodat de peer educators goed voorbereid hun les in gaan. Tot slot selecteren de projectmedewerkers een koppel van peer educators en sturen ze hen de briefing toe. Hoelang deze fase duurt is voornamelijk afhankelijk van hoelang de werving van zowel de klas als de peer educators kost. Het intakegesprek met de docent duurt gemiddeld een half uur, net zoals het opstellen van een briefing voor de peer educators. De voorbereidende fase is voor alle niveaus hetzelfde, alleen bij het praktijkonderwijs houden projectmedewerkers er rekening mee dat de peer educators die geselecteerd worden om les te geven, ook getraind zijn om op dit niveau les te geven.
2. In de **uitvoeringsfase** geven de peer educators de drie lessen aan de desbetreffende klas in drie achtereenvolgende weken. In de uitvoeringsfase wordt bij het geven van de lessen rekening gehouden met leeftijd en niveauverschillen (praktijkonderwijs, vmbo, havo, vwo, mbo). Zo hebben wij voor het

praktijkonderwijs een alternatief lesprogramma ontwikkeld in samenwerking met docenten van het praktijkonderwijs.

3. In de **evaluatie- en behoudsfase** evalueren de peer educators na afloop van elke les met de jongeren, en voeren de projectmedewerkers evaluaties met de peer educators en docenten. De uitkomsten van de evaluaties analyseren de projectmedewerkers van Diversion (hoe de evaluaties worden uitgevoerd wordt verder beschreven bij de inhoud van de interventie). Aan de hand van deze analyses kiest het projectteam ervoor om bepaalde lesonderdelen door te ontwikkelen en trends en signalen te delen met opdrachtgevers en partners. De aanpassingen aan het lesprogramma vinden het over het algemeen in de zomer plaats. De aanpak van de evaluatie- en behoudsfase is voor alle onderwijsniveaus hetzelfde.

Inhoud van de interventie

Werving

Werving peer educators

Het projectteam van Diversion werft en selecteert de peer educators. Peer educators zijn tussen de 18 en 28 jaar oud en hebben affiniteit met thema's als geld, armoede en schulden. Wervingskanalen zijn onder andere sociale media, recruitmentbureaus, samenwerkingen met opleidingen, lokale schuldhulporganisaties en het netwerk van peer educators zelf.

Werving onderwijsinstellingen

Het projectteam benadert onderwijsinstellingen zelf via telefoon, mail of op locatie van de school om de behoefte aan de interventie te peilen. Ook worden we benaderd door instellingen die van MoneyWays gehoord hebben. Docenten die eerder deelnamen, blijven vaak jaarlijks meedoen, mits voldoende financiering beschikbaar is.

Voorbereiding

Intake onderwijsinstellingen

Voorafgaand aan een MoneyWays-les voeren projectmedewerkers een intakegesprek met de docenten en coördinatoren om te zorgen dat de lessen goed aansluiten bij de jongeren en de thematiek binnen de onderwijsinstelling wordt ingebed. Tijdens het gesprek lichten we het lesprogramma toe en verzamelen we informatie over de klas, zoals leeftijd, diversiteit, problematiek en relevante signalen. Met deze gegevens selecteren we geschikte peer educators en bepalen we welke thema's extra aandacht nodig hebben. We peilen of er voldoende draagvlak is voor MoneyWays, waarbij docenten zich bewust moeten zijn van de urgentie van de thematiek en achter de methodiek van het lesprogramma moeten staan.

Briefing peer educators

Peer educators ontvangen voorafgaand aan de les een briefing met informatie uit het intakegesprek, zodat ze goed voorbereid zijn voor de les, en kunnen inspelen op thema's die leven in de klas en bijzonderheden. Vragen kunnen peer educators via Whatsapp aan projectmedewerkers stellen.

Uitvoering lesprogramma

Rol peer educators

Peer educators verzorgen de MoneyWays-lessen. De peer educator begeleidt de dialoog in de klas, brengt kennis over op basis van de lesstof, deelt persoonlijke ervaringen met geld(problemen) en signaleert wat er speelt in de klas, waarna die deze informatie (geanonimiseerd) doorgeeft aan Diversion.

Opbouw van het lesprogramma

Les 1: Mijn budget

In de eerste les ligt de nadruk voor de jongeren in de klas op het kennismaken met de peer educators, de thema's die aan bod komen in de lessenreeks en overzicht creëren in hun eigen financiën door een begroting te maken.

In les 1 worden de volgende lesonderdelen behandeld:

- *Money on My Mind*. Jongeren maken kennis met het thema geld en de peer educators. Ze delen in duo's hun associaties bij het woord 'geld', die daarna klassikaal door de peer educators worden besproken. Na afloop hebben de jongeren vrijuit geassocieerd over geld en hebben ze een beeld welke financiële thema's in de rest van de lessenreeks aan bod komen.
- *Cashkeuze*. De peer educators bespreken klassikaal dilemma's, zoals het uitlenen van geld aan vrienden. Door hun eigen ervaringen te delen stimuleren ze jongeren actief na te denken over hun financiële keuzes en deze te onderbouwen. Jongeren horen ook de keuzes van de peer educators en klasgenoten, wat hen inzicht geeft in het financiële gedrag van anderen en helpt sociale normen rondom geld bloot te leggen.
- *Begroting*. In dit lesonderdeel vergroten jongeren hun kennis over budgetteren en hun eigen financiën. De peer educator deelt een eigen begroting, waardoor jongeren inzicht krijgen in inkomsten, uitgaven en toekomstige geldzaken. Daarna stellen de jongeren zelf een begroting op en leren ze hoe ze hun eigen financiële situatie kunnen analyseren in een begroting.

Les 2: Keuzes maken

In de tweede les worden jongeren gestimuleerd om de sociaal-emotionele aspecten van geld te bespreken, zoals groepsdruk, schaamte en verleidingen. Peer educators dragen bij aan het normaliseren van het gesprek over geld(problemen) door hun ervaringen met geld en geldproblemen te delen. Daarnaast worden jongeren uitgenodigd om te reflecteren op de obstakels in hun financiële gedrag. Dit helpt hen kritisch naar hun financiële keuzes en de gevolgen daarvan te kijken. In les 2 komen de volgende lesonderdelen aan bod:

- *Geldkraker*. In dit lesonderdeel vergroten jongeren hun kennis over financiële thema's, zoals zwart werken, schulden, (online) gokken en geld lenen. Peer educators passen het onderwerp aan op de klas en gebruiken een casus om het gesprek te openen. Deze casus wordt via PowerPoint gepresenteerd, waarbij een peer educator of jongere de casus voorleest. Jongeren worden vervolgens uitgenodigd om na te denken over hoe ze zelf in zo'n situatie zouden handelen. Tijdens een klassikale discussie reflecteren ze op hun keuzes en de risico's die daarbij komen kijken. Er is ruimte om sociaal-emotionele aspecten zoals schaamte, groepsdruk en verleidingen te bespreken.
- *Persoonlijk verhaal*. In dit lesonderdeel deelt een peer educator een persoonlijk verhaal over geld(problemen), gevolgd door een gesprek met de klas. De peer educator introduceert het probleem en vraagt de klas: "Wat had jij gedaan in mijn situatie?" en jongeren reageren op elkaars antwoorden. Daarna vertelt de peer educator het vervolg van het verhaal en de gemaakte keuzes. Na afloop vraagt de peer educator of jongeren soortgelijke ervaringen hebben gehad. Door deze werkvorm oefenen jongeren met het gewenste gedrag: het bespreken van geldproblemen en de sociaal-emotionele kant daarvan.
- *Struikelblokken*. In dit lesonderdeel vergroten jongeren hun kennis over financieel gedrag en de gevolgen daarvan. Ze bekijken een video over een struikelblok, zoals kopen op afbetaling. Vervolgens vullen ze via Kahoot hun eigen struikelblok in, waarbij de antwoorden anoniem worden gedeeld met de peer educators. In groepen bespreken de jongeren hun struikelblokken en geven elkaar advies. De peer educators stellen vragen zoals: "Wat zijn de voor- en nadelen van het advies?" en "Is het realistisch?" Hierdoor oefenen jongeren met het vinden van oplossingen op basis van hun opgedane financiële kennis.

Les 3: Jouw toekomst.

In de derde en laatste les bereiden jongeren zich voor op hun financiële toekomst. Ze gaan dieper in op toekomstige financiële vraagstukken en vergroten hun financiële kennis. Ook gaan de peer educators met de klas in gesprek over de stap naar hulp en weten jongeren aan het einde van de les waar zij hulp kunnen vinden bij geldvragen en -zorgen. Dit moedigt hen aan om het gesprek over deze onderwerpen voort te zetten.

- *Thema-opdracht.* Aan het einde van dit lesonderdeel hebben jongeren concrete informatie over een relevant financieel thema en leren ze hoe ze betrouwbare informatie kunnen vinden. In de afsluiting van les 2 kiezen jongeren zelf een thema uit een voorgeselecteerde lijst, afgestemd op hun niveau en leeftijd. Het lesonderdeel begint met een voorlichtingsvideo, gevolgd door een klassikale bespreking en reflectie. Daarna werken jongeren in groepjes aan casussen en toepassingsvragen, bijvoorbeeld: "Wat moet Jamal regelen voordat hij 18 wordt?" Na afloop volgt een nabespreking met de juiste antwoorden en ruimte voor vragen. Jongeren leren ook om betrouwbare informatie op te zoeken, bijvoorbeeld via MoneyWays.nl. De inhoud van de opdracht wordt aangepast op leeftijd en onderwijsniveau. Als er veel vragen zijn over een bepaald thema, kan dit alsnog behandeld worden. De tabel hieronder laat zien welke thema's er aan bod kunnen komen in dit lesonderdeel en voor welk onderwijsniveau en leeftijd deze geschikt zijn.

Tabel 1. Thematische differentiatie op onderwijsniveau en leeftijd bij themaopdracht

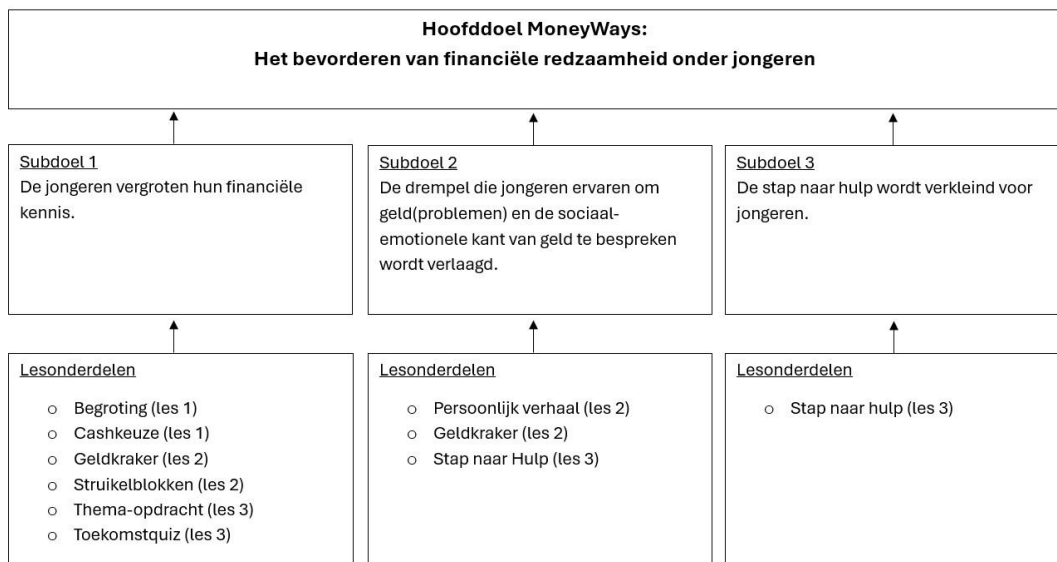
Onderwijsniveau	Financiële thema's*
praktijkonderwijs (14 t/m 18 jaar)	Zelf geld verdienen en belasting betalen, welke financiële zaken je moet regelen wanneer je 18 wordt, afbetalen en schulden, sparen (praktijkonderwijs + jongeren tot 16 jaar vmbo, havo, vwo)
vmbo (14 t/m 16 jaar)	Zelf geld verdienen en belasting betalen, welke financiële zaken je moet regelen wanneer je 18 wordt, studiefinanciering (vmbo/mbo), toeslagen, afbetalen en schulden, sparen (praktijkonderwijs + jongeren tot 16 jaar vmbo, havo, vwo).
havo/vwo (15 t/m 18 jaar)	Verzekeren, zelf geld verdienen en belasting betalen, welke financiële zaken je moet regelen wanneer je 18 wordt, studiefinanciering (havo/vwo), toeslagen, afbetalen en schulden, sparen (praktijkonderwijs + jongeren tot 16 jaar vmbo, havo, vwo), sparen (jongeren 16 jaar en ouder havo/vwo, mbo)
mbo (16 t/m 20 jaar)	Verzekeren, zelf geld verdienen en belasting betalen, welke financiële zaken je moet regelen wanneer je 18 wordt, studiefinanciering (vmbo/mbo), toeslagen, afbetalen en schulden, sparen (havo/vwo, mbo vanaf 16 jaar)

- *Toekomstquiz.* Aan het einde van dit lesonderdeel testen jongeren hun financiële kennis met een Kahoot-quiz. De quiz biedt de peer educators inzicht in welke onderwerpen wel en niet goed begrepen worden. Waar nodig geven ze extra uitleg en verwijzen ze jongeren naar de leskaart of MoneyWays.nl voor aanvullende informatie. Zo kunnen jongeren zelf verder leren en hun kennis over financiën vergroten.
- *Stap naar hulp.* Tijdens dit lesonderdeel leren jongeren waar ze om hulp kunnen vragen bij geldzorgen en gaan ze met elkaar in gesprek over geldvragen. Het doel is om openheid te bevorderen en de drempel voor hulp te verlagen. De les begint met een peer educator die een persoonlijke ervaring deelt over het vragen om

hulp bij geldproblemen. Dit maakt het voor de jongeren gemakkelijker om ook hun eigen zorgen te bespreken. Vervolgens bespreekt de peer educator met de klas situaties waarin jongeren moeilijk om hulp vroegen. Daarna bespreken de jongeren in groepen een casus over een lastige geldsituatie, zoals geldtekort of uitdagingen in de thuissituatie. De peer educator vraagt de groepen waarom het moeilijk is om hulp te vragen en laat hen dit invullen op hun leskaart. De antwoorden worden daarna klassikaal besproken. Jongeren vullen in bij wie ze hulp zouden zoeken in hun omgeving, op school en binnen de gemeente. De docent legt uit waar ze binnen de school terecht kunnen met geldvragen- en zorgen. Aan het einde van de les delen de peer educators een slide met informatie over hulpbronnen binnen de gemeente.

Hoe sluiten de lesonderdelen aan op de subdoelen en het hoofddoel van het programma?

Aan de hand van drie verschillende subdoelen wordt er gewerkt aan het vergroten van de financiële redzaamheid van jongeren. In het onderstaande schema wordt weergegeven hoe de verschillende lesonderdelen, die hierboven zijn beschreven, zijn gekoppeld aan het hoofddoel en de subdoelen van de interventie.

Afbeelding 1. De verschillende lesonderdelen van MoneyWays gekoppeld aan het hoofddoel en de subdoelen van de interventie.

MoneyWays in het praktijkonderwijs

In de uitvoering van MoneyWays houden we rekening met niveauverschillen. Voor het praktijkonderwijs hebben we een aangepast lesprogramma ontwikkeld. Het lesprogramma op het praktijkonderwijs hanteert dezelfde doelen, fasering en activiteiten en bestaat dus net als het lesprogramma op andere niveaus uit drie lessen. Om het lesprogramma zo goed mogelijk te laten aansluiten op praktijkonderwijs-leerlingen, is het lesprogramma op sommige vlakken aangepast in samenwerking met docenten uit het praktijkonderwijs en zijn er aanpassingen gedaan op onder andere taalgebruik, werkvormen en lesmateriaal. De lessen worden gegeven door peer educators die zijn getraind om op dit niveau les te geven.

Diversiteit en inclusie

Binnen MoneyWays hechten we groot belang aan diversiteit en inclusie. We werven en selecteren actief op een diverse peer educator pool. Deze diversiteit zorgt ervoor dat in de klas jongeren zich kunnen identificeren met de peer educators en dat er zo een open, veilige sfeer kan worden gecreëerd waarin iedereen zich gezien voelt en kan participeren. We proberen op basis van het intakegesprek met de docent, waarin we de thematiek, sfeer in de klassen en achtergrond van de leerlingen bespreken, een zo goed mogelijke match te maken met de peer educators, zodat de leerlingen zich kunnen herkennen in degene die voor hen staat.

Daarnaast trainen we onze peer educators in interculturele vaardigheden en in het herkennen en bespreekbaar maken van (culturele) verschillen in geldzaken, bijvoorbeeld rondom geld uitlenen aan familie of het omgaan met gokken. Tijdens de verplichte dialoogtraining leren peer educators om bewust te zijn van hun eigen perspectief en vooroordelen (je eigen "normatieve bril"). Zij gaan aan de slag met hun eigen wereldbeeld, waar deze vandaan komt en welke blinde vlekken dit kan opleveren tijdens het lesgeven. Er wordt tijdens deze training geoefend hoe zij een open, veilige dialoog kunnen voeren, waarbij ruimte is voor verschillen in visie en wereldbeeld. MoneyWays is bedoeld om de financiële redzaamheid van een brede doelgroep aan jongeren te versterken. Het kan zijn dat er jongeren in de klas zitten die al in grote financiële problemen zitten, het programma richt zich niet specifiek op het oplossen van hun geldproblemen. Wel is juist voor hen het verlagen van de stap naar hulp van belang en voorzien wij hen en hun docenten van belangrijke informatie over het krijgen van hulp.

Ook leren de peer educators dat voor een open en veilige dialoog, duidelijke grenzen moeten worden gesteld aan uitspraken die botsen met gedeelde schoolwaarden of een discriminerende aard hebben. Zo worden de peer educators getraind om in te grijpen wanneer nodig, een norm te stellen wanneer er uitspraken worden gedaan die in strijd zijn met de rechtsstaat en hun eigen grenzen aan te geven. Wanneer er dan bijvoorbeeld gesuggereerd wordt dat een bepaalde leerling beter om zou moeten kunnen gaan met geld vanwege diens Joodse achtergrond of wanneer er 'grapjes' worden gemaakt over dat vrouwen ook niet moeten werken en in het huishouden horen, weten de peer educators door middel van normering in te grijpen. Door eerst door te vragen over wat de leerling precies bedoelt en daarna een grens te stellen wordt er duidelijk gemaakt dat bepaalde opmerkingen niet kunnen, zonder iemand te diskwalificeren en weg te sturen. Tegelijkertijd ligt de eindverantwoordelijkheid voor de veiligheid in de klas bij de docent, met wie hierover vooraf duidelijke afspraken worden gemaakt. Zo zorgen we dat MoneyWays een programma blijft waarin alle jongeren zich veilig en gehoord voelen.

2. Uitvoering

Materialen

In het lesprogramma maken we onderscheid tussen verschillende fasen: de voorbereidingsfase, de uitvoeringsfase en de evaluatie- en behoudsfase. De materialen die beschikbaar zijn hebben wij per fase onderverdeeld:

Voorbereidende fase

- PowerPointpresentatie voor de inhoudelijke training van de peer educators. Deze presentatie ontvangen peer educators digitaal.
- De peer educator handleiding. Dit is de rode draad voor het lesprogramma. De peer educators ontvangen de handleiding in hun eerste inhoudelijke training. Ze vinden hierin:
  - Algemene informatie over MoneyWays: doelstellingen van MoneyWays, de peer education methodiek, informatie over Diversion de organisatie achter de MoneyWays-lessen, informatie over de doelgroep en praktische zaken, zoals wat je moet doen als je ziek bent, of een probleem tegenkomt tijdens het lesgeven.
  - Het lesprogramma in het kort: opzet, schematische weergave lessenreeks, basiskennis die je nodig hebt om de opdracht te kunnen geven en praktische zaken.
  - Lesinhoud aangepast naar de verschillende niveaus.
  - De gevraagde lesvoorbereiding met daarin de rolverdeling, zorgstructuur van de school en informatie over de verschillende niveaus.
  - Tips over hoe aan te sluiten bij de verschillende doelgroepen.
  - Bijlagen met didactische tips, hoe om te gaan met moeilijke lessituaties, achtergrondinformatie over veelvoorkomende onderwerpen en handvatten voor het voeren van een (moeilijk) gesprek.
- Aanvullende handleiding voor praktijkonderwijs. Deze handleiding krijgen de peer educators digitaal tijdens hun praktijkonderwijs training.
- Intakeformat in Microsoft Forms. Projectmedewerkers gebruiken dit format in de intake met docenten als leidraad.
- Handboek voor werving, selectie en begeleiding van peer educators. Projectmedewerkers gebruiken dit handboek voor het werken met de peer educators.
- Briefingsformat. Dit format gebruiken projectmedewerkers om een duidelijke briefing op te stellen voor peer educators.

Uitvoeringsfase

- PowerPointpresentatie voor tijdens de lessen. Deze krijgen de peer educators elk nieuw schooljaar toegestuurd. Wanneer er gedurende het schooljaar tussentijdse vernieuwingen zijn in het lesprogramma, krijgen ze een geüpdatete versie.
- Leskaart voor leerlingen/studenten voor tijdens de lessen, met doorverwijslinks naar nuttige websites. Na het lesprogramma mogen de leerlingen/studenten de leskaart mee naar huis nemen. De school ontvangt de leskaarten een week voor de start van het lesprogramma via de post.
- Gepersonaliseerde Kahoot-pagina met quizvragen en interactieve oefeningen, die tevens gebruikt wordt voor evaluatie met de jongeren aan het einde van les 3. De peer educators krijgen hier inlogcodes voor wanneer zij starten.
- Een kickstartpakket als huiswerkopdracht ter vervanging van een fysieke eerste les. De docent ontvangt dit pakket per mail en kan dit digitaal delen met de jongeren in de klas. Het kickstartpakket is samengesteld als oplossing voor de eerste periode na de coronapandemie. Dit pakket zorgt ervoor dat, wanneer drie fysieke lessen niet mogelijk zijn, toch alle lesstof kan worden besproken. We

gebruiken dit pakket uitsluitend bij hoge uitzondering, wanneer drie fysieke lessen niet mogelijk zijn.

Evaluatie- en behoudsfase

- Website (www.moneyways.nl) met meer informatie over het lesprogramma, uitleg over peer education, opdrachten die docenten kunnen gebruiken in de klas en informatie over thema's die we bespreken in de klas en doorverwijslinks naar nuttige websites.
- Evaluatieformat in Microsoft Forms. Projectmedewerkers gebruiken dit format in de evaluatie met docenten als leidraad.

Beschikbaarheid materialen

Alle materialen zijn voor projectmedewerkers toegankelijk via de interne Sharepoint van Diversion. Zij zorgen voor de distributie van de materialen aan peer educators en docenten. Het lesmateriaal voor de uitvoering van de lessen wordt ten minste een week voor aanvang van de lessen per post naar de onderwijsinstelling verzonden. Wanneer het lesmateriaal verandert, ontvangen alle peer educators het nieuwe materiaal.

Na elke lessenreeks vullen peer educators een evaluatie in, waarin zij ook 'trends & signalen' uit de klas noteren. Daarnaast nemen zij contact met ons op als zij merken dat er in de klas onderwerpen spelen die (nog) niet in het lesprogramma zijn opgenomen. Ook tijdens intake- en evaluatiegesprekken met docenten worden signalen opgehaald. Deze data worden verzameld en de input die we hiermee ophalen wordt continu meegenomen in de doorontwikkeling van MoneyWays; zo zijn er op basis van die data modules ontwikkeld over online gokken en over geldezels.

Vanaf september 2025 start een nieuw kanaal waar we structureel relevant nieuws met de peer educators delen, zodat zij niet alleen op de hoogte zijn van ontwikkelingen in MoneyWays maar ook bredere maatschappelijke ontwikkelingen rondom financiën en financiële educatie kunnen volgen.

Locatie en type organisatie

X Basisvoorziening voor alle kinderen en jongeren
0 Voorziening voor lichte hulp en ondersteuning
0 Gespecialiseerde hulp

Organisatie: Nibud en Diversion zijn eigenaars van de interventie. De uitvoering loopt via Diversion, i.e. de organisatorische aspecten van de interventie (e.g. werven scholen en inplannen van de lessenreeks) en het werven, selecteren, trainen en begeleiden van de peer educators. Nibud is kennispartner en ondersteunt bij de jaarlijkse doorontwikkeling van het lesprogramma op basis van nieuwe signalen en recente wetenschappelijke inzichten.

Locatie: De interventie is ontwikkeld voor uitvoering in klassikale setting en geschikt voor de bovenbouw van het vo (praktijkonderwijs, vmbo, havo en vwo) en het eerste en tweede jaar van het mbo (niveau 2, 3 en 4).

Opleiding en competenties van de uitvoerders

Projectmedewerkers Diversion: De projectmedewerkers bij Diversion hebben een diverse academische achtergrond, wat bijdraagt aan een brede blik binnen het project. Er zijn geen vaste opleidingseisen of verwachte voorkennis; van medewerkers wordt verwacht dat ze gemotiveerd zijn om te werken aan de thematiek en afhankelijk van hun specifieke functies worden verschillende kwaliteiten en ervaringen verwacht.

Projectmedewerkers van Diversion houden zich onder andere bezig met de werving van de scholen en organisatie van de lessen, het contact met de peer educators en de uitvoering van het lesprogramma. Het is in de werving en organisatie van belang dat zij goed kunnen plannen en in staat zijn structureel contact met onderwijsinstellingen te onderhouden. Voor het begeleiden van de peer educators moeten zij sensitief zijn in het werken met jongeren, de balans aan kunnen voelen in het grenzen stellen voor peer educators en deze groep jongeren op een positieve manier kunnen begeleiden en coachen. Daarnaast moeten zij de inhoud en uitvoering van het lesprogramma kritisch kunnen evalueren.

Peer educators: Peer educators zijn jonge rolmodellen (tussen de 18 en 28 jaar) die het gesprek aangaan over geld door hun eigen ervaringen en financiële uitdagingen te delen met de klas. In de klas hebben zij een driedelige taak: als ervaringsdeskundige delen ze hun ervaringsverhaal met de leerlingen, als rolmodel geven ze het juiste voorbeeld en als peer educator leiden ze de les en bieden ze de jongeren nieuwe informatie aan. Om deze taken goed te volbrengen wordt van de peer educators verwacht dat zij hun persoonlijke ervaringen kunnen delen en daarin een link weten te leggen met de belevingswereld van de jongeren. Ook moeten zij over didactische vaardigheden beschikken om zowel het gesprek over armoede en schulden in groepsverband te voeren, alsook jongeren meer te leren over financiële thema's.

Om te waarborgen dat de peer educators over deze vaardigheden beschikken, vindt een eerste screening plaats tijdens de sollicitatieprocedure. Tijdens de sollicitatiegesprekken worden de peer educators gevraagd toe te lichten hoe ze deze vaardigheden in het verleden hebben ingezet en zouden inzetten in de klas. Daarnaast worden de peer educators intensief getraind en krijgen zij tijdens hun loopbaan als peer educator individuele begeleiding:

- Peer educators ontvangen verschillende trainingen. Zo krijgen zij een inhoudelijke MoneyWays-training, een didactische training en een verzekeringstraining. Deze trainingen worden gegeven door ervaren trainers en projectmedewerkers van Diversion en vinden fysiek plaats. Ook zijn onze samenwerkingspartners Nibud en a.s.r. betrokken: tijdens de inhoudelijke MoneyWays training geeft het Nibud ons inhoudelijke input en bij de verzekeringstraining zijn medewerkers van a.s.r. aanwezig. Hieronder lichten we de trainingen toe.
- De individuele begeleiding ontvangen de peer educators van onze projectmedewerkers. De projectmedewerkers komen bijvoorbeeld regelmatig op lesbezoek om de kwaliteit van de lessen te monitoren en peer educators te voorzien van feedback. Daarnaast bespreken de projectmedewerkers de feedback die ze van docenten hebben gekregen met de peer educators en coachen ze de peer educators om deze punten te verbeteren.

Inhoudelijke training

In de inhoudelijke training leren de peer educators meer over de inhoud van MoneyWays, het thema armoede en schulden, peer education en onze samenwerkingen. Onder andere de doelstellingen, verschillende lesniveaus, onderliggende methodes en inhoud van de lessen worden besproken. In groepsverband oefenen de peer educators met de verschillende werkvormen en oefeningen die in de lessen worden gedaan, waarbij peer educators zich leren verplaatsen in de jongeren in de klas. Tijdens deze training gaan ze ook aan de slag met het uitwerken van hun persoonlijke verhaal en hoe ze dat kunnen gebruiken om het gesprek over geld in de klas open te breken. Tot slot wordt er aandacht besteed aan hun persoonlijke ontwikkeling. Samen met de trainers van Diversion stellen de peer educators persoonlijke leerdoelen op voor hun loopbaan als peer educator.

Didactische training

Omdat de peer educators geen onderwijsprofessionals zijn, volgen ze een didactische training. Daarin gaan wij door middel van oefeningen in op onderwijskundige vaardigheden als doorvragen, op een laagdrempelige manier een moeilijk gesprek aangaan, grenzen stellen, samenwerken met mede-peer educators en storytelling. De peer educators leren deze vaardigheden zelf toe te passen en feedback te geven aan andere peer educators.

Verzekeringstraining

De verzekeringstraining is erop gericht het kennisniveau van de peer educators op het vlak van verzekeringen te versterken, een belangrijk thema voor jongeren rond de leeftijd van 18 en één van de voornaamste oorzaken van schulden. Na deze training worden de peer educators gekoppeld aan experts van a.s.r. (buddy's) die beschikbaar zijn om ingewikkelde verzekeringsvragen van peer educators via een appgroep snel te beantwoorden.

Training om les te geven op het praktijkonderwijs

Peer educators geven na de inhoudelijke training les op alle niveaus, behalve op het praktijkonderwijs. Wanneer peer educators al wat meer ervaring hebben in het lesgeven, mogen zij deze training volgen. De training biedt peer educators de handvatten om didactisch goed aan te sluiten bij leerlingen in het praktijkonderwijs. De training bestaat uit een uitleg over de handleiding en het lesmateriaal voor het praktijkonderwijs, en uit persoonlijke begeleiding door een van de projectmedewerkers.

Betrokken docenten

De docenten die MoneyWays in de klas implementeren moeten lesbevoegd zijn en kunnen in de lessen de peer educators didactisch ondersteunen en meedenken over de aansluiting van de interventie op de structuur van de onderwijsinstelling.

Kwaliteitsbewaking

De kwaliteit van het lesprogramma wordt onder andere gewaarborgd door monitoring en evaluatie van de lessen en intensieve begeleiding van de peer educators.

Monitoring en evaluatie van de lessen

Projectmedewerkers evalueren maandelijks de feedback van docenten, peer educators en jongeren. Met docenten wordt na elke lessenreeks telefonisch geëvalueerd in hoeverre de doelen van het lesprogramma worden behaald en hoe de peer educators functioneren. Na elke lessenreeks vullen de peer educators een online evaluatie in over de gedraaide lessen en de samenwerking met hun mede-peer educators. Daarnaast evalueren deelnemende leerlingen/studenten het programma via een online evaluatie, die anoniem tijdens de les wordt ingevuld. Ook gaan projectmedewerkers elk jaar 30 tot 50 keer op lesbezoek, om de lessen te monitoren en evalueren; dat is bij ongeveer 5% tot 10% van de in totaal +/- 600 klassen die op jaarbasis MoneyWays ontvangen. Op basis van deze evaluaties worden aanpassingen gedaan in het lesmateriaal of de inhoud van het programma. Ook vinden er bijeenkomsten plaats, waarin projectmedewerkers samen met peer educators werken aan de aanscherping van het programma. Deze bijeenkomsten vinden niet plaats op vaste momenten, maar worden georganiseerd wanneer daar behoefte aan is, bijvoorbeeld doordat we signalen binnenkrijgen dat onderdelen uit het programma overbodig zijn of dat er thema's omhoogkomen tijdens de lessen die we nog niet hebben verwerkt in het programma. Afhankelijk van de omvang van de veranderingen, worden deze direct doorgevoerd of in de vaste doorontwikkelperiode tijdens de zomervakantie.

Intensieve begeleiding van de peer educators

We voeren verschillende activiteiten uit om het niveau van de peer educators te waarborgen. De lesbezoeken worden ook gebruikt om de peer educators te observeren en hun kwaliteit te monitoren. Na een lesbezoek vindt een feedbackgesprek plaats met de peer educators en, indien mogelijk, de docent. Bij nieuwe peer educators plannen we binnen de eerste maanden dat ze actief zijn een lesbezoek in. Ook wordt wederzijdse feedback tussen peer educators gestimuleerd na elke lessenreeks. We volgen continu de evaluaties van docenten en peer educators, zodat we het functioneren van de peer educators nauwlettend in de gaten kunnen houden. Peer educators kunnen altijd contact opnemen om feedback te ontvangen, die wij hen telefonisch of in een fysiek gesprek geven. Vanaf schooljaar 2025/2026 voeren we met alle peer educators elk kwartaal of half jaar (afhankelijk van hoeveel lessen ze geven) voortgangsgesprekken, waarin we hun functioneren bespreken en gericht werken aan de competenties uit het functieprofiel van de peer educators.

Als uit de evaluaties of lesbezoeken blijkt dat een peer educator onvoldoende functioneert, plannen we een functioneringsgesprek in. Hierin bespreken we de feedback en stellen we leerdoelen en eventuele kaders op (zoals alleen lesgeven samen met een meer ervaren peer of alleen op specifieke onderwijsniveaus). We bieden hierbij extra begeleiding aan, zoals extra lesbezoeken en herhaalde trainingen. Als er ondanks deze ondersteuning geen verbetering zichtbaar is, volgt er een exitgesprek samen met HR.

Randvoorwaarden

Organisatorische randvoorwaarden:

- *Capaciteit*: de onderwijsinstellingen moeten de ruimte hebben om docenten aanwezig te laten zijn bij het lesprogramma en het moet mogelijk zijn om drie lesuren per klas vrij te maken voor de interventie.

Contextuele randvoorwaarden:

- *Draagvlak*: binnen de onderwijsinstelling moet er voldoende draagvlak zijn voor MoneyWays. Dat betekent dat betrokken docenten zich bewust moeten zijn van de urgentie van het bespreekbaar maken van de thematiek en dat zij tevens achter de methodiek van het lesprogramma moeten staan. Het lesprogramma wordt daarom bottom-up geïntroduceerd vanuit een behoefte van docenten om de thema's geld, armoede en schulden in de klas te bespreken.
- *Competente en gemotiveerde peer educators*: de peer educators moeten over de benodigde vaardigheden en maatschappelijke gedrevenheid beschikken om de interventie succesvol uit te voeren in de klas.
- *Financiering*: er moeten voldoende middelen beschikbaar zijn om de interventie te financieren.
- *Aansluiting bij de school*: we sluiten zo goed mogelijk aan op het bestaande curriculum en de zorgstructuur van deelnemende scholen. Dat doen we door eerst een telefonisch intakegesprek te voeren met de docent waarbij we kijken wat er speelt in de klas en waar de peer educators mogelijk extra op moeten letten. De invulling van de lessen kan zo worden aangepast op de input van de docent en de signalen van de leerlingen/studenten.
- *Commitment van de school*: we bespreken in het contact met docenten wat de school biedt aan leerlingen en studenten die financiële geldvragen- en zorgen hebben en waar ze terecht kunnen wanneer ze na afloop van MoneyWays vragen hebben, of een probleem willen aankaarten. Daarnaast moedigen we docenten aan dit ook in les 3 met de klas te delen. Na afloop van het MoneyWays lesprogramma krijgen docenten handvatten om zelf met financiële educatie aan de slag te gaan, bijvoorbeeld door middel van opdrachten op de website.

Implementatie

Het Nibud en Diversion zijn eigenaars van de interventie en de interventie wordt door Diversion uitgevoerd. De implementatie van MoneyWays valt uit te splitsen in drie stappen:

Vorbereidingsfase

- Werven en selecteren van peer educators.
- Trainen van peer educators.
- Benaderen van docenten om klassen te werven waar we de MoneyWays-lessen kunnen uitvoeren.
- Introduceren van het lesprogramma bij scholen en docenten voor goedkeuring en integratie in het onderwijscurriculum.
- Uitvoeren van intakegesprekken met docenten om specifieke informatie over de klassen te verzamelen.
- Opstellen van een briefing voor peer educators om te waarborgen dat zij voorbereid zijn op de klassen en thema's behandelen die aansluiten bij de belevingswereld van de jongeren.
- Inroosteren van peer educators.

Uitvoeringsfase

- Uitvoeren van de MoneyWays-lessen: drie lessen van elk één lesuur.
- Tussentijds contact opnemen met docenten om te achterhalen of de lessen bevallen en/of aanpassingen nodig zijn.
- Uitvoeren van lesbezoeken, feedback geven aan peer educators.
- Gebruik maken van lesmaterialen en interactieve werkvormen om financiële kennis, bewustzijn en sociale aspecten van geld te behandelen.

Evaluatie- en behoudsfase

- Verzamelen van feedback van docenten, jongeren en peer educators over de impact en inhoud van het lesprogramma en de vaardigheden van de peer educators.
- Opsturen van extra materiaal aan docenten (indien wenselijk) en handvatten om schulden in de klas te herkennen.
- Inventariseren bij docenten of zij behoefte hebben om volgend jaar opnieuw mee te doen aan MoneyWays.
- Doorontwikkeling van het lesprogramma in samenspraak met experts en peer educators.
- Rapporteren van trends en signalen aan belanghebbenden en partners.

Kosten

Kosten MoneyWays per klas (lesprogramma)	Totaal
Personele kosten projectmanagement Diversion (0,5 uur senior projectleider, 2uur projectleider, 8,5 uur projectmedewerker) *	€ 1.137,06
Personele kosten kennispartner Nibud **	€ 158,00
Materiële kosten	€ 10,00
Kosten inzet peer educators (externe inhuur)	€ 274,94
Totaal	€ 1.580,00

---

* De personele kosten voor Diversion bestaan uit: projectleiding, werving, selectie en intake van de school, werving, selectie en training van de peer educators, roostering, begeleiding peer educators, evalueren met de docent/peer educators/projectpartners, coördinatie inbedding binnen de onderwijsinstelling, inhoudelijke doorontwikkeling lesprogramma.

** De personele kosten voor het Nibud bestaan uit: inhoudelijke doorontwikkeling lesprogramma.

Voor de financiering van MoneyWays vragen we (op een hoge uitzondering na) geen bijdrage van onderwijsinstellingen, maar worden wij gefinancierd door gemeenten, particuliere vermogensfondsen (zoals Fonds 1818 en Fonds Schiedam-Vlaardingen) en a.s.r. Zij financieren ons lesprogramma omdat het bij hun beleidsdoelstellingen past om de financiële redzaamheid van jongeren te bevorderen. Naast dat MoneyWays bijdraagt aan die doelstellingen, delen wij trends die we ophalen in het klaslokaal met onze financiers. Hierbij kan het bijvoorbeeld gaan om zaken als de toename van online gokken onder jongeren of een gebrek aan kennis bij jongeren over het doen van belastingaangifte. In overleg met de gemeenten die ons financieren, verwijzen wij als onderdeel van de les naar lokale hulpinstanties waar jongeren terecht kunnen.

Naast financier, is a.s.r. een kennispartner op het gebied van verzekeringen, omdat problemen rondom de zorgverzekering de grootste oorzaak is van schuldenproblematiek van jongeren. A.s.r. voorziet ons van de meest recente informatie als het gaat over regelgeving rondom verzekeringen en traint de peer educators, zodat zij goed op de hoogte zijn van het thema en vragen in het klaslokaal daarover kunnen beantwoorden. Er wordt tijdens de lessen niet verwezen naar a.s.r., a.s.r. komt het klaslokaal dus niet in. Verder vragen we soms incidentele financiering voor specifieke doorontwikkelingen van MoneyWays, zoals de digitalisering van het lesprogramma tijdens de coronapandemie. Die financiering wordt voornamelijk geleverd door vermogensfondsen of partners als a.s.r.

Vanwege de gekozen financieringsconstructie, waarbij we verschillende partners vragen een aantal klassen te financieren, werken we met een vaste klassenprijs. Dit biedt de mogelijkheid om het lesprogramma steeds verder uit te rollen en nieuwe financiers gedurende het gehele jaar aan ons te verbinden. De klassenprijs is gebaseerd op de gemiddelde kosten die Diversion en het Nibud de afgelopen jaren maken voor de uitvoering van het lesprogramma en wordt jaarlijks opnieuw berekend en waar nodig aangepast.

3. Onderbouwing

Probleem

MoneyWays is ontwikkeld om de financiële redzaamheid van jongeren te vergroten. Verschillende onderzoeken laten namelijk zien dat jongeren zelf niet altijd financieel redzaam* zijn, of het idee hebben dit niet te zijn (Groen, Weijers & Veerman, 2023; Van der Schors, van der Werf & Boer, 2016; Weijers & Veerman, 2023). Dit terwijl in de huidige samenleving in toenemende mate van jongeren wordt verwacht dat zij financieel redzaam zijn (Simonse et al., 2017).

***Wat verstaan we onder financiële redzaamheid?**

Iemand die financieel redzaam is, is 'iemand die weloverwogen keuzes maakt zodanig dat zijn financiën in balans zijn, zowel op de korte als de lange termijn' (Nibud, 2021). Volgens het Nibud bestaat financiële redzaamheid uit de volgende vier competenties: voldoende inkomsten verwerven, geldzaken organiseren, verantwoord besteden en voorbereid zijn op onvoorziene gebeurtenissen. De interventie richt zich op de laatste drie competenties. Wel besteedt de interventie aandacht aan de rechten, plichten en verantwoordelijkheden rondom werk, zoals bijvoorbeeld Belastingaangifte doen en toeslagen aanvragen.

Jongeren voelen zich vaak onvoldoende voorbereid op de financiële verantwoordelijkheid die zij krijgen wanneer zij 18 worden en zij kunnen financiële risico's niet altijd goed kunnen herkennen (Weijers & Veerman, 2023). Veel jongeren zijn dan ook nog niet financieel redzaam wanneer zij 18 zijn: 49 procent van de jongvolwassenen (18–27 jaar) heeft moeite met rondkomen en meer dan gemiddeld heeft deze groep te maken met betalingsproblemen; 70 procent versus 42 procent gemiddeld (Groen, Van Horsen & Veerman, 2022). Dit komt ook naar voren in het Nibud mbo-onderzoek waaruit blijkt dat er onder mbo-studenten veel onwetendheid is rondom studiefinanciering en het aanvragen van toeslagen: 40 procent weet niet dat de studieschuld gevolgen heeft voor de maximale hypotheek. Een groot deel (45 procent) weet ook niet dat de aanvullende beurs geen lening is en dat je bij een studielening maandelijks meer terug mag betalen dan DUO berekent (56 procent). Ook weet nog steeds meer dan de helft van de studenten niet dat de studiefinanciering een gift is op niveau 1 en 2. (Groen & Houtsma, 2021). Veel jongeren voldoen daarmee niet aan de competentie om geldzaken zelf goed te organiseren. Daarnaast laat het Nibud scholierenonderzoek zien dat het voor jongeren moeilijk is om te voorkomen dat zij te veel uitgeven en het hen niet lukt om te voldoen aan de competentie verantwoord besteden. Vooral kleine aankopen zijn snel gemaakt, jongeren hebben daar weinig grip op (Groen & Houtsma, 2020). Ook blijkt uit onderzoek van Flanderijn (2024) dat jongeren zelf behoefte hebben om meer te leren over hoe ze goed kunnen omgaan met geld.

Wanneer financiële redzaamheid ontbreekt, maakt dit jongeren financieel kwetsbaar (Groen, Weijers & Veerman, 2023). Onderzoek van Horsen en Kunkel (2020) geeft aan dat je financieel kwetsbaar bent wanneer een of meer van de volgende situaties van toepassing zijn: je leeft in armoede, komt moeilijk rond, hebt betalingsachterstanden of schulden, een laag of onzeker inkomen of bent economisch niet zelfstandig. Uit verschillende rapporten van de afgelopen jaren blijkt dat de financiële situatie van jongvolwassenen zorgwekkend is. De Schulden Monitor van het Bureau Kredietregistratie laat zien dat het aantal jongeren met schulden de afgelopen 5 jaar met 70% is toegenomen. Uit ditzelfde onderzoek blijkt tevens dat het aantal jongeren tot en met 24 jaar met betalingsproblemen de afgelopen 5 jaar bijna verdubbeld is en één op de drie

zegt niet of nauwelijks rond te kunnen komen. Eind 2019 is ruim 14 procent van de Nederlanders met betalingsproblemen jonger dan 30 jaar (BKR, 2020). Het totaal aantal Nederlanders met een betalingsprobleem of schuld neemt af, maar onder de groep jongeren tot 25 jaar neemt dit aantal juist toe (BKR, 2021). Hoe jonger iemand is, hoe groter de kans dat iemand schulden oploopt (Van der Schors, Van der Werf & Boer, 2016).

Als jongeren te weinig geld hebben om rond te komen, heeft dit grote invloed op hun leven en kan dit leiden tot financiële problemen en geldstress. Uit onderzoek blijkt dat mensen met meer geldstress meer gevoelens van depressie en nervositeit ervaren, een lage zelfwaarde hebben én zich meer buitengesloten voelen door de maatschappij (Hilbert, Noordewier & Van Dijk, 2022). Daarnaast laat onderzoek van Vijlbrief en van Mourik (2020) zien dat jongeren vaak niet aan de bel trekken wanneer zij geldproblemen ervaren. Raken mensen op jonge leeftijd al in de financiële problemen, dan blijven ze vaak jaren klant binnen het sociaal domein, de schuldhulpverlening en zelfs de GGZ (Odekerken, Blokland & Sondejker, 2020). De kans voor jongeren om vrij deel te nemen en bij te dragen aan de samenleving staat daarmee op het spel en schuldenproblematiek kost de samenleving jaarlijks honderden miljoenen (Vijlbrief & Van Mourik, 2020).

Oorzaken

Om financiële redzaamheid te vergroten is het belangrijk om te weten welke aspecten van invloed zijn op het ontstaan van geldproblemen bij jongeren. Vaak is er niet één oorzaak, maar wordt dit beïnvloed door een complex samenspel van factoren (Madern, 2015; Weijers & Veerman, 2023). Madern (2015) laat zien dat het beschikken over Nibud-competenties voor financiële redzaamheid een voorwaarde is voor financieel gezond gedrag. Zowel persoonlijke omstandigheden en omgevings- en gedragsaspecten spelen een rol. Daarnaast zijn ook de kennis en vaardigheden (competenties) en de interactie tussen alle aspecten van invloed: ook als een jongere beschikt over de vaardigheden, wil dat niet zeggen dat diegene het bijbehorende gedrag ook daadwerkelijk vertoont (Jungmann & Madern, 2016). Wel laat onderzoek van Dare et al. (2022) zien dat een hoge financiële redzaamheid zorgt voor een hogere mate van motivatie en self-efficacy om financiële uitdagingen aan te gaan. Omdat de houding van jongeren ten aanzien van omgaan met geld op verschillende manieren te verklaren valt, gaan we hieronder in op de verschillende factoren die ervoor zorgen dat jongeren niet altijd financieel redzaam zijn en welke mogelijke risico's dit veroorzaakt.

Het puberbrein zorgt voor impulsieve uitgaven

Jongeren en jongvolwassenen zijn gevoeliger voor verleidingen en dit maakt het voor hen lastiger om zich weerbaar op te stellen en verantwoord te besteden (Weijers & Veerman, 2023; Groen, Weijers & Veerman, 2023). De houding die jongeren hebben ten aanzien van geld wordt beïnvloed door de ontwikkeling van de hersenen. Deze ontwikkeling loopt door tot ongeveer 25 jaar. Omdat de hersenen van jongeren nog volop in ontwikkeling zijn, zorgt dit ervoor dat jongeren meer risico's nemen en het lastiger vinden om hun impulsen te beheersen. Het beloningscentrum in de hersenen is actiever dan ooit en jongeren laten zich dan ook snel verleiden tot het doen van aankopen (Braams, 2017). Veel vooral kleine uitgaven worden impulsief gedaan. Uit onderzoek van SNS (2024) blijkt dat 65% procent van de jongeren kleine uitgaven impulsief doet en 40% achteraf spijt heeft van deze uitgaven. Ook laat hetzelfde onderzoek zien dat 1 op de 3 jongeren zich zorgen maakt over de hoeveelheid geld die zij maandelijks besteden aan dit soort uitgaven, in vergelijking met slechts 25% van de 36-plussers. Externe factoren en

prikkels zijn van invloed op het doen van kleine uitgaven onder jongvolwassenen. Jongeren laten zich snel verleiden tot het doen van aankopen (SNS, 2024). Ze zijn gevoelig voor omgevingsinvloeden, zoals peer pressure, marketing en reclame (Broekhuizen et al., 2019). Dit tezamen zorgt ervoor dat het jongeren niet altijd lukt om goede keuzes te maken in hun bestedingen en financiële tekorten te signaleren en aan te pakken. Dit maakt hen financieel minder redzaam, omdat zij niet altijd in staat zijn verantwoord te besteden.

Digitalisering heeft gezorgd voor nieuwe financiële verleidingen

De toegenomen digitalisering heeft ingrijpende gevolgen voor de manier waarop jongeren met geld omgaan (Simonse et al., 2017). Jongeren moeten in toenemende mate rekening houden met online verleidingen, zoals online shoppen, achteraf betalen, online gokken, speculeren met cryptovaluta en in-game aankopen. Juist omdat blijkt dat jongeren gegeven hun 'puberbrein' bijzonder vatbaar zijn voor (online) verleidingen om geld uit te geven (Wijzer in Geldzaken, 2017; Braams, 2017). Al deze nieuwe ontwikkelingen maken het lastiger om grip te houden op je geld en het gewenste gedrag te vertonen van de competentie verantwoord besteden. Los daarvan speelt sociale media ook een grote rol. In een onderzoek van de SNS-bank naar impulsieve kleine uitgaven, geeft 41% van de jongeren aan dat zij beïnvloed worden door wat anderen online delen. Ook geeft 28% aan sneller iets te kopen wanneer een influencer op sociale media vertelt iets gekocht te hebben (SNS, 2024). Onderzoek laat daarnaast zien dat een impulsieve, verleidingsgevoelige en statusgevoelige houding de kans om in financiële problemen te komen vergroot (Van der Schors, Van der Werf & Boer, 2016). Deze nieuwe financiële verleidingen zorgen dat jongeren moeten leren zich weerbaar moeten opstellen ten opzichte van reclame, sociale druk en andere digitale verleidingen om financieel redzaam te worden.

Niet iedereen heeft dezelfde toegang tot financiële educatie

Niet iedere jongere krijgt omgaan met geld vanzelfsprekend mee. Uit onderzoek weten we dat financiële opvoeding een belangrijke voorwaarde is bij het voorkomen van schulden (Westhof & De Ruig, 2015) en dat ouders daar een grote rol in hebben (De Beckker et al., 2020). Uit onderzoek van Van der Schors en Stierman (2016) blijkt dat volwassenen die als kind niet van hun ouders hebben geleerd goed met geld om te gaan, maar liefst drie keer zo vaak betalingsachterstanden hebben ten opzichte van volwassenen die als kind wel financiële kennis en vaardigheden van hun ouders hebben meegekregen. Alleen niet alle ouders hebben de kennis of tijd om hun kind financiële opvoeding te geven en daarmee hen de benodigde kennis en vaardigheden (competenties) aan te leren die nodig zijn voor financiële redzaamheid. Theoretisch opgeleide ouders praten thuis vaker over geld, waardoor hun kinderen beter beseffen hoe je met geld omgaat ten opzichte van praktische opgeleide ouders (Amagir, 2020). Ook heeft de socio-economische achtergrond van de ouders invloed op de financiële educatie die zij hun kinderen geven. Rijkere ouders geven hun kinderen meer financiële educatie. Opgroeien in armoede kan dus leiden tot een verminderde toegang tot financiële educatie (De Beckker et al., 2020). Scholen kunnen een belangrijke rol spelen bij de toegang tot financiële educatie, maar daar valt nog veel winst te behalen. Want wanneer scholen wel aandacht besteden aan financiële educatie, is dat over het algemeen beperkt en niet genoeg om jongeren financieel redzaam te maken. Eén op de vijf scholieren geeft aan dat er op school nooit aandacht is besteed aan hoe je met geld moet omgaan (Groen & Houtsma, 2020).

Eigen verantwoordelijkheid is steeds meer bij individuen komen te liggen

Binnen onze samenleving ligt er steeds meer eigen verantwoordelijkheid bij jongeren zelf. Zij moeten zelf hun ov-chipkaart stopzetten wanneer zij stoppen met studeren en

hun tegemoetkomingen en toeslagen aanvragen zelf aanpassen. Daarmee gaan we ervanuit dat jongeren in principe financieel redzaam zijn en zij over de kennis en vaardigheden beschikken om hun geldzaken te organiseren. Dat terwijl onderzoek uitwijst dat lang niet alle jongeren kunnen omgaan met deze competentie. Zo blijkt uit onderzoek van het Nibud dat 1 op de 3 mbo-studenten geen zorgtoeslag heeft aangevraagd. Onder hbo- en wo studenten is het percentage dat zorgtoeslag heeft aangevraagd in 2021 78 procent, terwijl dit in 2017 nog 87 procent was (Groen & Houtsma, 2021a). Ook lopen studenten inkomsten mis door onwetendheid over de studiefinancieringsregels. Veel mbo-studenten op niveau 1 en 2 weten bijvoorbeeld niet dat de basisbeurs een gift is (Groen & Houtsma, 2021b).

Geldproblemen is een gevoelig onderwerp en zorgt voor vraagverlegenheid onder jongeren

De combinatie van je niet bewust zijn van de risico's of consequenties van je financiële keuzes en de gevoeligheid van praten over geld(problemen), zorgt voor financiële problemen onder jongeren. Open praten over geld beschermt jongeren tegen de kans op geldproblemen (Nationale Nederlanden, 2022). Echter zien we dat het praten over geldproblemen heel gevoelig ligt: jongeren praten nog steeds te weinig over geld of pas als het veel te laat is (Hoeve et al. 2011; Sok & Nourozi, 2020). Wegens schaamte vinden jongeren het moeilijk om schuldenproblematiek aan te kaarten bij hun ouders of andere volwassenen in hun directe omgeving (Vijlbrief & van Mourik, 2020). Deze vraagverlegenheid belemmert de financiële redzaamheid van jongeren: zij signaleren wel de financiële tekorten, maar pakken deze niet aan omdat zij geen hulp durven in te schakelen wanneer zij er zelf niet meer uitkomen.

Aan te pakken factoren

Een beschermende factor om te voorkomen dat jongeren in de financiële problemen komen is financiële educatie (Van der Schors, Van der Werf & Boer, 2016). Om de financiële redzaamheid van jongeren te vergroten zet MoneyWays in op het geven van financiële educatie op scholen. Hiermee zorgen we ervoor dat jongeren toegang krijgen tot financiële kennis en zij hun financiële vaardigheden kunnen ontwikkelen.

Het lesprogramma richt zich op verschillende belemmerende factoren die de financiële redzaamheid van jongeren kunnen ondermijnen. Ten eerste maakt het puberbrein het voor jongeren lastiger om zich weerbaar op te stellen en verantwoord te besteden. Door jongeren inzicht te geven in hun inkomsten en uitgaven, leren ze begroten en ontwikkelen ze vaardigheden om weloverwogen keuzes te maken. Daarnaast worden jongeren blootgesteld aan veel verleidingen om geld uit te geven. Het lesprogramma bespreekt deze verleidingen en helpt jongeren de invloed van (online) verleidingen, groepsdruk en schaamte op hun eigen gedrag en dat van anderen herkennen en uitleggen. Tot slot wordt er gewerkt aan het verminderen van vraagverlegenheid rondom geld. Het onderwerp geld wordt vaak als gevoelig ervaren, waardoor jongeren het moeilijk vinden om hulp te zoeken bij financiële problemen. Door peer educators hun verhalen te laten delen en open gesprekken over geld te stimuleren, wordt het makkelijker voor jongeren om geldzorgen bespreekbaar te maken en hulp te zoeken. Dit sluit aan op de subdoelen van het lesprogramma:

- De jongeren vergroten hun financiële kennis.
- De drempel die jongeren ervaren om geld(problemen) en de sociaal-emotionele kant van geld te bespreken wordt verlaagd.
- De stap naar hulp bij geldvragen en -zorgen wordt verkleind voor jongeren.

Verantwoording

MoneyWays zet in op het vergroten van de financiële redzaamheid van jongeren. De subdoelen van het lesprogramma hebben we bepaald aan de hand van de vier competenties voor financiële redzaamheid van het Nibud (Weijers & Veerman, 2023). Deze competenties zijn gebaseerd op (internationale) literatuur op het gebied van financiële redzaamheid (Kempson & Poppe, 2018). De competentie voldoende inkomsten verwerven wordt in het lesprogramma niet direct aan bijgedragen. Wel besteedt MoneyWays aandacht aan de rechten, plichten en verantwoordelijkheden die horen bij inkomsten verwerven, zoals het aanvragen van toeslagen en het doen van Belastingaangifte. Deze rechten, plichten en verantwoordelijkheden noemt het Nibud ook als onderdeel van de competentie inkomsten verwerven (Weijers & Veerman, 2023). De interventie maakt gebruik van de peer education methodiek. Waarom we voor deze methodiek hebben gekozen en hoe onze aanpak bijdraagt aan het behalen van de doelen van het lesprogramma lichten we hieronder toe.

De peer education methodiek helpt in het behalen van de verschillende subdoelen

Peer education betekent letterlijk 'leeftijdsgenotenonderwijs' en is gericht op leren van gelijken. Peer education is een veel beproefde methodiek bij het overdragen van informatie, waarden en gedragingen. De poule met peer educators bij MoneyWays bestaat uit een diverse groep jongeren van 18 tot 28 jaar. De leeftijd en achtergrond van de peer educators zijn belangrijk om de doelen van het lesprogramma te behalen. Peer education gaat uit van diverse wetenschappelijke theorieën die het belang van herkenbaarheid aantonen (Bandura, 1977, 1986; Fishbein & Ajzen, 1975; Rogers, 1983; Berkowitz, 2004). De *Social Learning Theory* stelt dat mensen voorbeelden kunnen zijn voor anderen. Zij kunnen gedragsverandering teweegbrengen wanneer de groep zich in hen herkent (Bandura, 1977; 1986).

Subdoel 1: De jongeren vergroten hun financiële kennis

Om de financiële kennis van jongeren te vergroten binnen MoneyWays maken we in werkvormen gebruik van de peer education methodiek en observationeel leren.

Peer education methodiek: rol van de peer educator

De social learning theory van Bandura (1977) gaat ervan uit dat observatie en modellering een primaire rol spelen in hoe en waarom mensen leren. Simpel gezegd: wanneer je gedrag observeert ga je vervolgens soortgelijk gedrag overnemen. In de MoneyWays-lessen dient de peer educator als een positief rolmodel. In plaats van alleen informatie te geven, delen de peer educators ervaringen en stellen zij jongeren in staat om hun gedrag te modelleren. Peer educators geven bijvoorbeeld niet alleen uitleg over hoe je een begroting kan maken, maar delen hun ervaringen en modelleren hoe zij dit zelf hebben gedaan. Peer education is gericht op het leren van gelijken. Onderzoek laat zien dat jongeren een boodschap van leeftijdsgenoten eerder accepteren dan die van een volwassene (Perry & Sieving, 1993; Clements & Buczkiewicz, 1993; Sriranganathan et al., 2014). Dit maakt dat zij geloofwaardige informatiebronnen zijn om te komen tot een positieve verandering in kennis, houding of gedrag (Kroneman, 2022). In de klas zie je bijvoorbeeld terug dat peer educators jongeren sneller activeren om te leren hoe zij belastingaangifte moeten doen, dan wanneer een docent dit onderwerp aansnijdt.

Processen van observationeel leren

In de lesonderdelen die bijdragen aan het vergroten van de financiële kennis van jongeren (Begroting (les 1), Cashkeuze (les 1), Geldkraker (les 2), Struikelblokken (les 2), Thema-opdracht (les 3), Toekomstquiz (les 3), maken we gebruik van observationeel

leren. Er zijn vier kritieke processen betrokken bij observationeel leren: attentie, retentie, reproductie en motivatie (Bandura, 1977). De peer educators zorgen in de *attentiefase* dat er vanuit de klas de aandacht is om te kunnen leren. Dit doen ze door eigen ervaringen te vertellen waar jongeren zich aan kunnen spiegelen, omdat het past binnen hun eigen leefwereld. Een peer educator vertelt bijvoorbeeld tijdens het lesonderdeel Geldkraker (les 2) hoe diegene keuzes heeft gemaakt bij het afsluiten van een zorgverzekering. Omdat de peer educators drie keer in drie achtereenvolgende weken lesgeven is er tussen de lessen ook tijd voor *retentie*: voordat een waarneming kan worden geproduceerd, moet deze namelijk eerst worden opgeslagen. Wanneer gedrag is geobserveerd betekent dit namelijk niet automatisch dat het is opgeslagen. De peer educators zorgen er dan ook altijd voor dat aan het begin van de lessen wordt teruggehaald wat er in vorige lessen is besproken.

Vervolgens wordt er op meerdere momenten van de jongeren verwacht dat zij de geobserveerde kennis *reproduceren*. In de les maken zij zelfstandig of in groepjes opdrachten die bijdragen aan kennisvermeerdering. Jongeren oefenen bijvoorbeeld zelf met het maken van een eigen begroting na het zien van een begroting van peer educators. Om de *reproductiefase* succesvol te laten zijn, is het van belang dat jongeren genoeg ondersteuning krijgen (Ahn, Hu & Vega, 2020). Tijdens het maken van de opdrachten lopen de peer educators dan ook rond om aanvullende instructie te geven aan de jongeren. Daarnaast is het belangrijk dat iemand zelf ook in staat denkt te zijn een bepaalde actie uit te voeren. Bandura omschrijft dit in zijn social learning theory als self-efficacy (Bandura, 1977). Daarin benoemt Bandura tevens dat het op goede wijze toepassen van de geleerde informatie zorgt voor een hoge mate van self-efficacy. Iemand heeft het immers al eens 'goed gedaan'. In de les wordt er dan ook veel geoefend om de geleerde kennis in de praktijk toe te passen en te zoeken naar aanvullende informatie. Onderzoek van Amagir et al. (2018) heeft aangetoond dat het testen van financiële kennis en begrip door middel van een persoonlijke financiële test een positief effect kan hebben op de financiële kennis van jongeren op de korte termijn. Daarom worden jongeren in de laatste les door middel van het lesonderdeel Toekomstquiz ook getest op hun financiële kennis.

Peer educators spelen een belangrijke rol in het aanjagen van self-efficacy bij jongeren in de klas. Wanneer peer educators zelf als rolmodel optreden en een hoge mate van self-efficacy tonen, zorgt dit er ook voor dat de jongeren deze positieve overtuigingen overnemen (Bandura, 1977). Ook zorgt het feit dat jongeren zich gemakkelijk kunnen identificeren met peer educators ervoor dat zij het geleerde gedrag eerder gaan toepassen in de praktijk (Kroneman, 2022). Daarnaast zorgen de peer educators in hun interactie met de jongeren dat zij positieve feedback geven wanneer zij bezig zijn met voor hen nieuwe of ingewikkelde taken. Deze positieve feedback zorgt ervoor dat een persoon ervan overtuigt raakt dat ze de kennis en vaardigheden hebben om de taak te volbrengen (Redmond, 2010).

Tot slot speelt *motivatie* een belangrijke rol in het observationeel leren, omdat jongeren gemotiveerd moeten zijn om het waargenomen gedrag te reproduceren. De geloofwaardigheid en status van het rolmodel speelt in deze laatste fase een grote rol (Bandura 1977; Ahn, Hu & Vega (2020)). Om te zorgen dat jongeren gemotiveerd zijn om de geleerde kennis toe te passen, houden we in het lesprogramma rekening met hoe de gepresenteerde kennis zo goed mogelijk aan kan sluiten bij de belevingswereld van jongeren. Zo laten wij in het lesonderdeel Thema-opdracht (les 3) de jongeren kiezen uit verschillende thema's die aansluiten bij het onderwijsniveau. Een mate van autonomie bij

jongeren kan er in de les voor zorgen dat zij meer plezier ervaren in de activiteiten en actiever participeren in de leeractiviteiten (Ormrod, 2020). Uit onderzoek van Klooster et al. (2017) komt naar voren dat alle geïnterviewden de peer education methodiek zeer positief beoordelen. Docenten zien duidelijk de voordelen van het feit dat peer educators informatie overbrengen vanuit hun eigen ervaringen met omgaan met geld. De grote meerderheid van de jongeren geeft daarnaast aan positief te zijn over wat zij hebben geleerd van peer educators over omgaan met geld en het gevoel te hebben meer kennis te hebben na afloop van de MoneyWays-lessen (Klooster et al., 2017).

De Invloed van sociale normen op financieel gedrag: toepassing van de Theory of Reasoned Action

Om de kennis van jongeren te vergroten over financieel risicovol gedrag en de consequenties daarvan maken we in het lesprogramma gebruik van de theory of reasoned action (Fishbein & Ajzen, 1975). Deze theorie stelt dat mensen hun gedrag aanpassen op basis van hun perceptie over de sociale normen en gedachten van anderen. Peer educators spreken in de lessen openlijk over financiële keuzes die zij hebben gemaakt en welke invloed hun omgeving hierop had. In de lessen is hiervoor speciale ruimte in de lesonderdelen Struikelblokken (les 2) en Geldkraker (les 2). Een peer educator vertelt bijvoorbeeld in het lesonderdeel Struikelblokken dat hij of zij nooit een Tikkie durfde te sturen, omdat de norm in de klas was dat je als gierig werd beschouwd als je niet trakteerde.

Daarnaast toetsen peer educators financiële normen die heersen in de klas, door hierover in gesprek te gaan. In de lesonderdelen Cashkeuze (les 1) en Geldkraker (les 2) wordt daarbij gebruikgemaakt van een *peer-interactive instructional strategy*. De methode kan effectief en motiverend zijn, omdat jongeren in de klas via sociale interactie leren reflecteren op elkaars keuzes en elkaar advies kunnen geven (Ormrod, 2020; Havnes, 2008). Deze vorm van *peer learning* zorgt voor interactie tussen jongeren in de klas en helpt cognitieve processen te stimuleren die zelfstandig én gezamenlijk leren bevordert (King, 2002). De peer educators vervullen de rol van instructieverantwoordelijke, waardoor de groepsgesprekken gestructureerd verlopen (Ormrod, 2020). Dit helpt om financiële normen binnen de groep bloot te leggen en om misconcepties over deze normen te corrigeren. Tegelijkertijd zorgt dit ervoor dat jongeren hun opvattingen en gedrag evalueren en positief veranderen (Fishbein & Ajzen, 1975).

Subdoel 2: verlagen van de drempel om geld(problemen) en de sociaal-emotionele kant van geld te bespreken.

Voor dit subdoel maken we gebruik van de social learning theory (Bandura, 1977), de peer education methodiek en de theory of reasoned action (Fishbein & Ajzen, 1975).

Rol peer educators en de social learning theory

Ook bij dit subdoel modelleren de peer educators gedrag dat jongeren kunnen observeren en reproduceren. De sociale beïnvloeding loopt via deze observatie. Hoe frequenter peer educators bepaald gedrag modelleren (bijvoorbeeld je kwetsbaar opstellen en open zijn over geldproblemen) en hoe frequenter het contact tussen de peer educators en jongeren is, hoe sterker de sociale beïnvloeding zal zijn (Bandura, 1977). Ook onderzoek van Trautmann (2004) en Kroneman (2022) bevestigen dat peer educators bijdragen aan het behandelen van moeilijke thema's. Onder andere omdat peer educators openheid en veiligheid creëren door hun eigen ervaringen te delen, voelen jongeren zich vrij om over gevoelige en/of controversiële onderwerpen te praten (Kroneman, 2022). Peer education werkt op deze manier drempelverlagend als het gaat

om het bespreken van geld(problemen) en de sociaal-emotionele kant van geld (Movisie, 2016). Dit wordt door het Verwey Jonker Instituut in het onderzoek naar de effecten van MoneyWays onderschreven (Klooster, et al., 2017).

Het normaliseren van gesprekken over geld: toepassing van de theory of reasoned action
Zoals ook beschreven bij subdoel 1 maakt het lesprogramma gebruik van de theory of reasoned action. De theorie gaat ervan uit dat sociale druk een belangrijke rol speelt bij de vorming van een intentie tot gedrag. De groep waartoe iemand behoort, legt bepaalde normen op, gebaseerd op onderliggende normatieve opvattingen. Een van de normatieve opvattingen waar we bij MoneyWays aandacht aan besteden is dat jongeren te weinig over geld praten, of pas als het veel te laat is (Hoeve et al., 2011; Sok & Nourozi, 2020). In de lesonderdelen Persoonlijk verhaal (les 2) en Stap naar hulp (les 3) delen peer educators persoonlijke ervaringen over geld(problemen). Deze persoonlijke ervaringen verschillen van elkaar, maar hebben als doel om het gesprek over geld(problemen) actief te normaliseren en daarmee een normverschuiving in gang te zetten. In het lesonderdeel Geldkraker (les 2) gaan de jongeren aan de hand van een casus waarin een fictief persoon een lastige geldsituatie het gesprek aan over de sociaal-emotionele kant van geld. In de verschillende lesonderdelen vraagt de peer educator aan de klas of zij soortgelijke ervaringen hebben gehad. Doordat de jongeren in de lesonderdelen de mogelijkheid krijgen om hun eigen ervaringen te delen, oefenen zij met het wenselijke gedrag; namelijk het bespreken van de sociaal-emotionele kant van geld.

Deze oefening draagt bij aan de eigen effectiviteit (*self efficacy*) (Bandura, 1977). De eigen effectiviteit is het geloof in het eigen vermogen om nodige acties uit te voeren. Dit concept wordt versterkt door oefening. Wanneer er geen reactie komt vanuit de klas, kan de peer educator deze vraag ook algemener formuleren om te zorgen dat het inlevingsvermogen van de jongeren wordt aangewakkerd en zij nadenken over hun eigen handelen in soortgelijke situaties. Peer educators kunnen hiermee een positief effect hebben op de openheid van leerlingen tijdens de MoneyWays-lessen door de inbreng van persoonlijke ervaringen (Klooster et al., 2017). Ook laat het onderzoek van der Klein et al. (2020) naar MoneyWays zien dat mbo-studenten na de lessen significant vaker met vrienden over geld te praten.

Subdoel 3: Verkleinen van de stap naar hulp voor jongeren

Om de stap naar hulp bij geldvragen en -zorgen te verkleinen staat normverandering centraal aan de hand van de theory of reasoned action (Fishbein en Ajzen, 1975). De peer educators proberen in de gehele lessenreeks, maar ook specifiek in het lesonderdeel Stap naar hulp (les 3) stil te staan bij de (misschien voor sommige jongeren nieuwe) norm dat hulpvragen oké is. Ook proberen ze in gesprekken met jongeren actief de misconceptie te weerleggen dat zij hebben gefaald wanneer ze hulp nodig hebben. Het doel van deze normverschuiving is om er uiteindelijk voor te zorgen dat de stap naar hulp voor jongeren kleiner wordt. In het lesonderdeel Stap naar hulp gaan de peer educators in de klas het gesprek aan over hulp vragen bij geldvragen en geldzorgen. De peer educator maakt in de instructie gebruik van persoonlijke ervaringen om de stap naar hulp te normaliseren. De peer educator deelt bijvoorbeeld wanneer diegene aanklopte bij ouders, school of de gemeente. Op deze manier opent de peer educator het gesprek en geeft jongeren de ruimte om eigen ervaringen te delen en verlaagt zo de drempel om hulp te vragen bij geldvragen- en zorgen te verlagen door het gesprek te normaliseren (Madern & Van der Meulen, 2019).

Onderzoek van Trautmann (2004) heeft aangetoond dat het inzetten van peer educators een positief effect kan hebben op gedragsverandering ten aanzien van het vragen van hulp. In aanvulling hierop toonde evaluatieonderzoek van het Verwey-Jonker Instituut aan dat mbo-studenten na de MoneyWays-lessen vaker aangaven ergens om hulp te hebben gevraagd wanneer zij financiële vragen hadden (Van der Klein et al., 2020).

Aansluiten bij verschillende doelgroepen en differentiatie op niveau

Tijdens MoneyWays houden we op verschillende manieren rekening met de behoefte van jongeren. Naar aanleiding van de intake met docenten sturen we een briefing naar peer educators waarin duidelijk wordt welke thema's er spelen in de klassen waar zij les gaan geven. De peer educators kunnen daardoor de informatie van de docent meenemen in de vormgeving van de les, naast hun eigen eerste indruk van de klas. Hierdoor kunnen peer educators ervoor kiezen om bepaalde onderwerpen wel of niet te behandelen. Daarnaast weten wij ook uit ervaring dat bepaalde thema's beter aansluiten bij bepaalde leeftijdsgroepen. Het praten over je zorgverzekering is voor veel leerlingen van 15 die in vmbo-leerjaar 4 zitten namelijk behoorlijk ver van hen af, maar voor 17-jarige mbo-studenten heel relevant.

MoneyWays op het praktijkonderwijs

In ons lesmateriaal zorgen we ervoor dat de lessen goed aansluiten bij zowel het onderwijsniveau als de belevingswereld van de jongeren in de klas. Leerlingen in het praktijkonderwijs zijn zeer divers, zowel in hun ontwikkeling, niveau, interesses, motivatie als in hun behoeften. Dit betekent dat leerlingen in het praktijkonderwijs vaak werken aan doelen die zowel voor henzelf als voor andere leeftijdsgroepen van toepassing zijn (Van der Laan et al., 2020). Uit onderzoek blijkt dat jongeren in het praktijkonderwijs vaak moeite hebben met financiële zaken en minder goed in staat zijn om weloverwogen financiële keuzes te maken (Kuhlemeier et al., 2017). Een verklaring hiervoor is dat leerlingen in het praktijkonderwijs sneller impulsief handelen en het lastig vinden om vooruit te denken. Ook is de snel veranderende digitale wereld vormt voor hen een uitdaging, ze herkennen bijvoorbeeld geen phishing-mails en zijn vatbaar voor verleidingen online (Van der Laan et al., 2020; Wijzer in Geldzaken, 2017; Braams, 2017)

Het lesprogramma in het praktijkonderwijs maakt gebruik van dezelfde aanpak en doelen als de programma's voor andere onderwijsniveaus, met enkele aanpassingen om beter aan te sluiten bij de doelgroep. Leren door te doen is een bewezen effectieve methode binnen het praktijkonderwijs, omdat praktijkonderwijs-leerlingen het beste leren door directe toepassing en ervaring (Haandrikman & Van der Laan, 2015). De methoden die ook in het reguliere programma sluiten daarom goed aan bij deze leerlingen. De combinatie van peer education methodiek en de social learning theory van Bandura zorgen er namelijk voor dat leerlingen niet alleen leren van instructies van de peer educator, maar ook van de ervaringen van de peer educator, interacties met leeftijdsgenoten en hun eigen ervaringen.

Hoewel de hoofdlijnen van het programma behouden blijven, zijn aanpassingen gemaakt in samenwerking met docenten uit het praktijkonderwijs om beter aan te sluiten bij de leerstijl en het niveau van leerlingen. Deze wijzigingen in het lesprogramma verhogen niet alleen de toegankelijkheid van de lesstof, maar versterken ook de betrokkenheid en de self-efficacy van de leerlingen, wat essentieel is voor het behalen van de gestelde doelen (Ryan & Deci, 2000; Bandura 1997). De aanpassingen richten zich op de volgende aspecten:

- **Ervaringsgericht leren.** Deze onderwijsmethode is gebaseerd op het principe dat leerlingen kennis en vaardigheden ontwikkelen door actief ervaringen op te doen en hierop te reflecteren, in plaats van uitsluitend te luisteren naar instructie. Leerlingen met leerproblemen of leerachterstanden hebben vaker dan andere

leerlingen een voorkeur voor het verwerken van informatie via concrete ervaringen (*apprehension*) in plaats van via abstracte concepten (*comprehension*) (Smith & Rayfield, 2019). Om het leren via ervaringen te bevorderen, stimuleren de peer educators leerlingen om tijdens de lessen actief aan de slag te gaan. De nadruk op klassikale instructie wordt hierbij beperkt; leerlingen worden actief betrokken bij het leerproces en aangemoedigd om vragen zelfstandig te onderzoeken en gezamenlijk te bespreken. Hierdoor wordt het leren concreter en beter toepasbaar in de praktijk.

- **Toegankelijk taalgebruik.** Omdat praktijkonderwijs-leerlingen vaak een lager taalniveau hebben, is het belangrijk dat het lesmateriaal en de instructies zoveel mogelijk aansluiten bij niveau 2F/B1 (Haandrikman & Van der Laan, 2015). In de instructies en het lesmateriaal is het taalniveau zo veel mogelijk niveau 2F/B1 of gemakkelijker. Zo proberen we aan te sluiten bij de taalniveaus van de leerlingen op het praktijkonderwijs.
- **Visuele elementen.** De PowerPoint maakt gebruik van meer visuele elementen en zorgt ervoor dat lange casussen worden ondersteund met pictogrammen die hetzelfde zeggen als de tekst. Dit helpt leerlingen met een lager taalniveau om de instructies beter te begrijpen en maakt het voor de peer educators gemakkelijker om leerlingen te betrekken bij de opdracht.
- **Strategische instructie.** Deze werkvorm zorgt ervoor dat lange instructies worden opgeknipt in kortere delen, waardoor de informatie beter beklijft. In de instructie geeft de peer educator vooraf voorbeelden en legt de stappen uit die nodig zijn om een taak uit te voeren. Vervolgens moeten de leerlingen deze stappen herhalen en onder leiding van de peer educator verbaliseren. Hierdoor leren ze een taak beter te overzien (Van Batenburg, 2010).

4. Onderzoek

4.1 Onderzoek naar de uitvoering

Onderzoek 1

- a) MoneyWays, jongeren bewust leren omgaan met geld. Klooster, E., Van Dijk, M., Wróblewska, A., & Barua, S. C. (2017). Verwey-Jonker Instituut.
- b) Evaluatieonderzoek gedurende 2017. Voor de evaluatie is gebruik gemaakt van een mixed-method design, waarbij zowel kwantitatieve als kwalitatieve onderzoeksmethoden zijn ingezet. Het kwalitatieve deel van het onderzoek bestaat uit observaties op 8 scholen, interviews met 10 docenten en twee groeps gesprekken met peer educators. Voor het kwantitatieve deel is een vragenlijst voor leerlingen ontwikkeld. Om inzicht te krijgen op het effect van de lessen van MoneyWays op bewustwording, schaamte en openheid, hebben de leerlingen twee keer dezelfde vragenlijst ingevuld: voorafgaand aan het lesprogramma (voormeting) en drie weken na de laatste les (nameting). Bij de nameting zijn evaluatievragen over de MoneyWays-lessen toegevoegd. Op beide meetmomenten zijn de vragenlijsten door meer dan 400 leerlingen ingevuld, bij de voormeting op 14 scholen en bij de nameting op 8 scholen. De enquête is door 400 leerlingen (leeftijd: 15-25 jaar) ingevuld, afkomstig van zeven scholen op verschillende plaatsen in het land. De uitval in het onderzoek was hoog, doordat niet alle leerlingen zowel de voor- als nameting hebben ingevuld. Daarnaast leverden sommige scholen slechts één van beide metingen aan, wat de koppeling van gegevens bemoeilijkte. Ook konden onvolledig ingevulde vragenlijsten en problemen met het matchen op geboortedata niet worden meegenomen in de analyse. Hierdoor hebben 125 leerlingen de vragenlijst volledig ingevuld. Van deze leerlingen is 67,5% vrouw, 75,4% zit op het mbo, 19,8% op het praktijkonderwijs en 4,8% op de havo. Van de leerlingen is 61,9% 18 jaar of ouder. De evaluatievragen zijn geanalyseerd van alle 341 leerlingen waarvan we een vragenlijst ten behoeve van de nametingen hebben ontvangen.
- c) Op basis van de interviews en observaties laat het onderzoek zien dat leerlingen door de lessen van MoneyWays veel kennis opdoen die nodig is voor hun financiële zelfredzaamheid in de nabije toekomst. Peer education is een sterke methode om bij jongeren het financieel bewustzijn te versterken en financiële problemen bespreekbaar te maken. Dit benadrukken alle geïnterviewde docenten en peer educators. Het inzetten van hun eigen levenservaring door de peer educators, wordt door geïnterviewden meermaals benoemd als het sterkste onderdeel van MoneyWays. De meerderheid van leerlingen is positief over de informatie die de peer educators delen over omgaan met geld. De meerderheid van oudere leerlingen (17 jaar en ouder) geeft aan dat de peer educators de financiële problemen van jongeren begrijpen; van de praktijkleerlingen en jongerejaars leerlingen (jonger dan 17 jaar) is minder dan de helft hiervan overtuigd. Op basis van die uitkomsten heeft MoneyWays ervoor gekozen om het lesprogramma door te ontwikkelen voor deze doelgroepen en zo beter aan te sluiten bij hun belevingswereld. Zo zijn specifieke casussen en opdrachten gewijzigd of toegevoegd en is het lesmateriaal doorontwikkeld met meer differentiatie naar leerniveau en leefwereld, en is de balans tussen kennisoverdracht en dialoog herzien. Zo vragen we sinds het schooljaar 2016-2017 de oudere deelnemende leerlingen (die richting de 18 gaan of dat al zijn en voor wie het eigen budget relevant is) zich niet alleen te verdiepen in het budget van de peer educators, maar ook in hun eigen budget. Verder is er tijdens intakegesprekken meer aandacht voor aansluiting op de zorgstructuur van scholen en wordt met gemeenten gewerkt aan een stevigere inbedding van MoneyWays binnen armoede- en schuldenbeleid. Ook is de website moneyways.nl gelanceerd waar docenten aanvullend digitaal lesmateriaal kunnen vinden.

Onderzoek 2

- a) MoneyWays op het mbo: financiële voorlichting door peer educators. Van der Klein, M., Badou, M., Lamers, S., & Kunkel, D. (2020). Verwey-Jonker Instituut & Nibud.
- b) Effectonderzoek gedurende september 2018 tot juli 2019. Er is gebruik gemaakt van mixed-methods. Het kwalitatieve onderzoek bestond uit observaties in klassen, interviews met docenten en studenten, bestudering van lesmateriaal en handleiding MoneyWays, en focusgroepen met peer educators, gemeenten en stakeholders uit het veld. Het kwantitatieve gedeelte bestond uit een vragenlijst met voor- en nameting. 143 mbo-studenten vulden de voor- en nameting in. In totaal waren er 1.088 respondenten, waarvan 637 de vragenlijst volledig hebben ingevuld. 143 respondenten hebben ook de eindmeting ingevuld.
- c) De lessenreeks van MoneyWays wordt zeer gewaardeerd door zowel docenten en studenten die de les krijgen, als door de peer educators, die de les geven. De studenten geven aan dat ze lessen als leuk en leerzaam te ervaren. Vooral in het kader van de overgang van 18-min naar 18-plus zien zij een meerwaarde in het kader van financiële zelfredzaamheid. Daarnaast geven zij aan minder financiële stress te ervaren, waarbij de meerderheid aangeeft dat dit komt doordat de bespreekbaarheid van gelzaken en geldzorgen is vergroot. De interacties tussen studenten onderling, maar ook met de peer educators, worden het meest gewaardeerd. Docenten spreken van een sterke inhoud en kiezen er vaak voor om MoneyWays vaker uit te nodigen na de eerste ervaring. MoneyWays is niet specifiek doorontwikkeld op basis van dit onderzoek.

Bereik van de interventie

Met MoneyWays worden jaarlijks ongeveer 15.000 jongeren bereikt, op ongeveer 100 onderwijsinstellingen door heel Nederland.

4.2 Onderzoek naar de behaalde effecten

Onderzoek 1

Algemene informatie

- Het onderzoek is in Nederland uitgevoerd. Ja
  - Het onderzoek betreft de hier beschreven, Nederlandse interventie (en niet een andere, soortgelijke interventie of een buitenlandse versie of variant). Ja
  - Het onderzoek is uitgevoerd in de praktijk. Ja
  - Er is een voormeting. Ja
  - Er is een nameting. Ja
  - Er is een follow-up meting van minimaal 6 maanden na het einde van de interventie. Nee
-
- a) MoneyWays, jongeren bewust leren omgaan met geld. Klooster, E., Van Dijk, M., Wróblewska, A., & Barua, S. C. (2017). Verwey-Jonker Instituut.
  - b) Evaluatieonderzoek gedurende 2017. Voor de evaluatie is gebruik gemaakt van een mixed-method design, waarbij zowel kwantitatieve als kwalitatieve onderzoeksmethoden zijn ingezet. Het kwalitatieve deel van het onderzoek bestaat uit observaties op 8 scholen, interviews met 10 docenten en twee groepsgesprekken met peer educators. Voor het kwantitatieve deel is een vragenlijst voor leerlingen ontwikkeld. Om inzicht te krijgen op het effect van de lessen van MoneyWays op bewustwording, schaamte en openheid, hebben de leerlingen twee keer dezelfde vragenlijst ingevuld: voorafgaand aan het lesprogramma (voormeting) en drie weken na de laatste les (nameting). Bij de nameting zijn evaluatievragen over de MoneyWays-lessen toegevoegd. Op beide meetmomenten zijn de vragenlijsten door meer dan 400 leerlingen ingevuld, bij

de voormeting op 14 scholen en bij de nameting op 8 scholen. De enquête is door 400 leerlingen (leeftijd: 15-25 jaar) ingevuld, afkomstig van zeven scholen op verschillende plaatsen in het land. 125 leerlingen die zowel een voormeting als nameting volledig hebben ingevuld. Van deze leerlingen is 67,5% vrouw, 75,4% zit op het mbo, 19,8% op het praktijkonderwijs en 4,8% op de havo. Van de leerlingen is 61,9% 18 jaar of ouder. De evaluatievragen zijn geanalyseerd van alle 341 leerlingen waarvan we een vragenlijst ten behoeve van de nametingen hebben ontvangen.

- c) Op basis van de interviews en observaties laat het onderzoek zien dat jongeren die MoneyWays hebben gevolgd door de lessen veel kennis opdoen die nodig is voor hun financiële zelfredzaamheid in de nabije toekomst. De uitkomsten van het onderzoek zijn als volgt:

- **Positieve resultaten op het versterken van het financieel bewustzijn van jongeren**

Het onderzoek concludeert dat met de drie lessen MoneyWays positieve resultaten worden behaald op het versterken van het financieel bewustzijn van jongeren. De peer educators dragen door het delen van hun persoonlijke financiële ervaringen bij aan jongeren bewuster maken van financiële risico's. De metingen laten zien dat leerlingen na MoneyWays zich significant bewuster zijn van hun uitgaven aan consumpties buiten schooltijd en dat zij significant vaker aangeven dat zij 'als zij geld hebben het meestal meteen uitgeven'. Deze bewustere observatie ziet het onderzoek als een indicatie dat leerlingen na MoneyWays kritischer kijken naar de manier waarop zij omgaan met geld. Echter laat de voor- en nameting ook zien dat jongeren meer geld uit zijn gaan geven aan snoep. In het onderzoek wordt hiervoor geen verklaring gegeven. Op basis van de interviews en observaties laat het onderzoek daarnaast zien dat leerlingen door de lessen van MoneyWays veel kennis opdoen die nodig is voor hun financiële zelfredzaamheid in de nabije toekomst. Door de verhalen uit de praktijk (van peer-educators) krijgen leerlingen inzicht in wat het kost om bijvoorbeeld op jezelf te wonen, te studeren en jezelf te verzekeren. De informatie die leerlingen krijgen over financiële zelfstandigheid en zelfstandig wonen draagt bij aan het financieel bewustzijn van leerlingen. Bij leerlingen jonger dan 17 jaar sluiten deze thema's minder goed aan, omdat het letterlijk 'nog ver van hun bed staat'. Dit blijkt ook uit de nameting waarin de jongere leerlingen iets minder positief zijn over wat zij geleerd hebben, dan de ouderejaars. Desondanks is de grote meerderheid van de leerlingen positief over wat zij hebben geleerd van peer educators over omgaan met geld en over het begrip dat de peer educators hebben voor de financiële problemen van jongeren. De meerderheid van de leerlingen geeft aan door MoneyWays vaker na te denken over de eigen uitgaven. Ook docenten zijn positief over de inbreng van de peer educators, als het gaat om financiële bewustwording. Kritische verzoeken waren er ook. Docenten hebben verzocht om meer concrete oefeningen met budgetteren voor de jongere leerlingen. Uit de meting komt naar voren dat praktijkleerlingen ook belang hebben bij aanpassing van het lesprogramma op dit punt.

- **Positief effect op de openheid van jongeren over armoede en financiële problematiek**

Peer educators kunnen een positief effect hebben op de openheid van leerlingen tijdens de MoneyWays-lessen, met name door de inbreng van persoonlijke verhalen en een positieve, stimulerende houding. Veiligheid in de klas bepaalt in sterke mate of het daadwerkelijk lukt om leerlingen open te laten spreken met elkaar over problemen. Ook benadrukt het onderzoek dat in combinatie met de korte periode van MoneyWays, dit verklaart waarom er geen effecten zijn gemeten op toename van de openheid tussen leerlingen: de meerderheid van de leerlingen weet weinig over de financiële situatie van medeleerlingen.

- **MoneyWays stimuleert jongeren met financiële problemen om hulp te vragen**
De meerderheid van de leerlingen geeft aan te denken dat jongeren met financiële problemen na MoneyWays eerder hulp zouden vragen. Uit de meting blijkt ook dat leerlingen die hulp in de eerste plaats zoeken in de eigen omgeving bij ouders en vrienden.
- **Peer education sluit aan bij de problematiek**
De methodiek van peer education is door alle geïnterviewden en leerlingen zeer positief beoordeeld. Docenten zien duidelijk de voordelen van het feit dat peer educators informatie overbrengen via het vertellen over hun eigen ervaringen met omgaan met geld. Het onderzoek laat daarnaast zien dat peer educators zeer goed weten aan te sluiten bij leerlingen; de peer educators hebben een positieve houding en weten een veilige sfeer te creëren. Uit interviews met docenten en de observaties komt duidelijk naar dat de impact van verhalen over ervaringen groot is op de leerlingen. De peer educators laten dan ook zien dat zij een gesprek op gang kunnen brengen over persoonlijke ervaringen dat voor docenten vaak moeilijk ligt.

Onderzoek 2

Algemene informatie

- Het onderzoek is in Nederland uitgevoerd. Ja
  - Het onderzoek betreft de hier beschreven, Nederlandse interventie (en niet een andere, soortgelijke interventie of een buitenlandse versie of variant). Ja
  - Het onderzoek is uitgevoerd in de praktijk. Ja
  - Er is een voormeting. Ja
  - Er is een nameting. Ja
  - Er is een follow-up meting van minimaal 6 maanden na het einde van de interventie. Nee
- a) MoneyWays op het mbo: financiële voorlichting door peer educators. Van der Klein, M., Badou, M., Lamers, S., & Kunkel, D. (2020). Verwey-Jonker Instituut & Nibud.
  - b) Effectonderzoek gedurende september 2018 tot juli 2019. Er is gebruik gemaakt van mixed-methods. Het kwalitatieve onderzoek bestond uit observaties in klassen, interviews met docenten en studenten, bestudering van lesmateriaal en handleiding MoneyWays, focusgroepen met peer educators, gemeenten en stakeholders uit het veld. Het kwantitatieve gedeelte bestond uit een vragenlijst met voor- en nameting. 143 mbo-studenten vulden de voor- en nameting in. In totaal waren er 1.088 respondenten, waarvan 637 de vragenlijst volledig hebben ingevuld. 143 respondenten hebben ook de eindmeting ingevuld.
  - c) **Het onderzoek laat zien dat de lessen van MoneyWays zorgen voor meer financiële redzaamheid.** Het onderzoek laat positieve effecten zien op de twee Nibud-competenties van financiële redzaamheid: verantwoord besteden en over voldoende kennis beschikken. Ook laat het onderzoek zien dat de lessen succesvol zijn in het doorverwijzen. Ook hebben de MoneyWays-lessen invloed op de kennis over verzekeringen en toeslagen die jongeren bezitten. Vooral in het kader van de overgang van 18-min naar 18-plus zien docenten en studenten een meerwaarde in het kader van financiële redzaamheid. Op de items binnen een drietal competenties werd er in het kwantitatieve deelonderzoek geen enkel effect van deelname aan MoneyWays gemeten bij de studenten: in kaart brengen van uitgaven en inkomsten, vooruitkijken en bewust financiële producten kiezen. De uitgebleven effecten op deze competenties worden verklaard door: de korte looptijd van de interventie, de korte looptijd van de meting. Het zogeheten ceiling-effect (studenten die meedeelden aan de voormeting hadden al een goede uitgangspositie op deze criteria en de groep respondenten die meedeelde aan de voor- en nameting is een gemotiveerde groep die waarschijnlijk bij voormeting al

redelijk positief scoort op financiële zelfredzaamheid. Daarentegen werd er ook geen achteruitgang van de respondenten gemeten op deze competenties.

De openheid van peer educators leidt tot meer openheid bij studenten.

Alle respondenten benoemen de peer-to-peer benadering als sterke kant van de interventie. De mbo-studenten nemen makkelijker voorlichting aan van peer educators, die zelf het een en ander hebben meegemaakt en daar open over zijn.

De openheid van de peer educators leidt tot meer openheid bij studenten.

Docenten en peer educators geven aan dat het persoonlijke verhaal delen een goede manier is om te praten over gevoelige thema's. De mbo-studenten delen hun persoonlijke situatie sneller met de groep als MoneyWays langskomt. Er zijn ook studenten voor wie het moeilijker blijft om zich kwetsbaar op te stellen. Wel blijkt dat jongeren na deelname aan MoneyWays significant vaker met vrienden over geld praten dan daarvoor. Praten over geldzaken in het algemeen blijkt praten over geldzorgen mogelijk te maken. De zorgvuldige werving en begeleiding van de peer educators wordt daarbij ook als sterke kant genoemd.

5. Samenvatting Werkzame elementen

Inhoudelijke elementen

- Gebruik peer education om normen rondom praten over geld(problemen) te veranderen bijvoorbeeld door de inzet van de lesonderdelen: Persoonlijk verhaal of de Stap naar hulp.
- Gebruik peer education voor kennisoverdracht, bijvoorbeeld door de inzet van de lesonderdelen: Begroting of Thema-opdracht.
- Thematiek laten aansluiten bij de leefwereld van jongeren, bijvoorbeeld door inzet van persoonlijke ervaringen van de peer educators en door het gebruik van casussen die aansluiten op de belevingswereld van de jongeren.
- Bevorderen van zetten van de stap naar hulp bij geldproblemen door aandragen handvatten (delen van relevante hulpinstanties en contacten). Daarnaast gaat het lesonderdeel Stap naar Hulp in op het belang van praten over geld(problemen).

Praktische elementen

- Inzet peer educators die aansluiten bij jongeren in de klas (denk aan achtergrond, opleidingsniveau en ervaringen).
- Inhoudelijke en didactische training van peer educators.
- De interventie vindt plaats in de klas op de onderwijsinstelling (vo en mbo).

6. Aangehaalde literatuur

- Ahn, J. N., Hu, D., & Vega, M. (2020). 'Do as I do, not as I say': Using social learning theory to unpack the impact of role models on students' outcomes in education. *Social and Personality Psychology Compass*, 14(2), Artikel e12517. <https://doi.org/10.1111/spc3.12517>
- Amagir, A. (2020). 'You can't just spend all the money you have.' *Financial Literacy Education among Young Students in the Netherlands*. PhD thesis, Amsterdam School of Economics Research Institute. <https://hdl.handle.net/11245.1/4b3fd066-%204f91-4bab-9777-88ee09f0378b>
- Amagir, A., & Groot, W., Maassen Van Den Brink, H., & Wilschut, A. (2018). A review of financial-literacy education programs for children and adolescents. *Citizenship, Social and Economics Education*, 17(1), 56-80. <https://doi.org/10.1177/2047173417719555>
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Bandura, A. (1986). Social cognitive theory. In R. Vasta (Ed.), *Annals of child development. Six theories of child development 6*, 1-60 Greenwich, CT: JAI Press.
- De Beckker, K., Smits, I., Maldonado, J., E., Vermeersch, L. & De Witte, K. (2020). *Onderzoek naar de financiële geletterdheidscompetenties van mensen in armoede*. KU Leuven.
- Berkowitz A. (2004). An overview of the social norms approach. In Lederman L. C., Stewart L. P. (Eds.), *Changing the culture of college drinking: A socially situated health communication campaign* (pp. 187–208). Cresskill, NJ: Hampton Press.
- BKR. (2020). *BKR Schuldenmonitor 2019*. Geraadpleegd op 18 juli 2022, van <https://www.kennisbundel.nl/wp-content/uploads/2020/10/BKR-Schuldenmonitor-2019.pdf>
- BKR. (2021). *BKR Schuldenmonitor 2020*. Geraadpleegd op 18 juli 2022, van <https://www.bkr.nl/nl/actueel/schulden-monitor-2020>
- Braams, B. (2017). *Het Riskante Brein: het belang en gevaar van risicogedrag bij jongeren*. Amsterdam: Uitgeverij Het Spectrum.
- Broekhuizen, J., Koopman, N., & Social Impact Consultant. (2019). *Evaluatief onderzoek "Jongeren & Maatschappij – omgaan met geld"*. Fonds 21, Sinzer BV, & Grant Thornton.
- Clements, I., & Buczkiewicz, M. (1993) *Approaches to Peer-Led Health Education: A Guide for Youth Workers*. London, Health Education Authority.
- Dare, S., Van Dijk, W., Van Dijk, E., Van Dillen, L., Gallucci, M., & Simonse, O. (2022). How Executive Functioning and Financial Self-efficacy Predict Subjective Financial Well-Being via Positive Financial Behaviors. *Journal of Family and Economic Issues*, 44(2), 232–248. <https://doi.org/10.1007/s10834-022-09845-0>
- Fishbein, M., & Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention and behavior: An introduction to theory and research*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Flanderijn (2024). *Nederlandse jongeren in rode cijfers: de schuldenproblematiek van de jonge generatie*. Flanderijn en Panelwizard. Geraadpleegd 1 augustus 2024, van

<https://www.flanderijn.nl/over-flanderijn/nieuws/onderzoek-betalingsuitdagingen-jongeren/>

Groen, A., Van Horssen, C. & Veerman, N. (2022). *Rondkomen en betalingsproblemen*. Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (Nibud).

Groen, A., & Houtsma, N. (2020). *Rapport Nibud Scholierenonderzoek 2020*. Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (Nibud).

Groen, A., & Houtsma, N. (2021a). *Rapport Nibud Studentenonderzoek 2021*. Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (Nibud).

Groen, A., & Houtsma, N. (2021b). *Rapport Nibud Mbo-onderzoek*. Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (Nibud).

Groen, A., Weijers, M., & Veerman, N. (2023). *Nibud-leerdoelen voor kinderen en jongeren. (Herziene uitgave 2023)*. Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (Nibud).

Haandrikman, M., & Van der Laan, A. (2015). *Passende perspectieven praktijkonderwijs*. Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling (SLO).

Havnes, A. (2008). Peer-mediated learning beyond the curriculum. *Studies in Higher Education*, 33(2), 193-204. <https://doi.org/10.1080/03075070801916344>

Hilbert, L. P., Noordewier, M. K., & Dijk, W. W. Van. (2022). The prospective associations between financial scarcity and financial avoidance. *Journal Of Economic Psychology*, 88. Artikel 102459. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2021.102459>

Horssen, C., & Kunkel, D. 2020. *Financieel Kwetsbaar*. Wijzer in Geldzaken & Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (Nibud).

Hoeve, M., Jurrius, K., Zouwen, Van der M., Vergeer, M., Voogt, M., Stams, G.J. (2011). *In de schuld, in de fout? Schuldenproblematiek en crimineel gedrag bij adolescenten en jongvolwassenen* Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

Jungmann, N., & Madern, T. (2016). *Duurzame verbetering van gezond financieel gedrag. Droom of werkelijkheid?* Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

Kempson, E., & Poppe, C. (2018). *Understanding Financial Well-Being and Capability—A revised model and comprehensive analysis*. Oslo: Consumption Research Norway (SIFO), Oslo Metropolitan University.

Klooster, E., Van Dijk, M., Wróblewska, A., & Barua, S. C. (2017). *MoneyWays, jongeren bewust leren omgaan met geld*. Verwey-Jonker Instituut.

Kroneman, M. (2022). *Peer education as an opportunity for practicing respect for sexual and gender diversity*. (ICLON PhD Dissertatie). Universiteit Leiden.

Kuhlemeier, H., Feskens, R., Dieteren, N., & Limpens, G. (2017). *Investeren in de toekomst. De financiële geletterdheid van 15-jarigen in PISA-2015*. Arnhem: CITO.

Madern, T. (2015). *Op weg naar een schuldenvrij leven. Gezond financieel gedrag noodzakelijk om financiële problemen te voorkomen*. Institute of Tax Law and Economics, Faculty of Law, Leiden University.

Madern, T., Van Der Meulen, B. (2019). *Zorgen over geld? Praten helpt*. Gemeente Utrecht & Hogeschool Utrecht.

Movisie. (2016). *Transformatieagenda Armoede en Schulden*. Geraadpleegd op 20 juli 2022, van <https://www.movisie.nl/publicatie/transformatieagenda-armoede-schulden>

Nationale Nederlanden. (2022). *Waarom praten over geld zo lastig is (maar wél heel belangrijk)*. Geraadpleegd op 20 juni 2024, van <https://www.nn.nl/Financien/Praten-over-geld.htm>

Odekerken, M. W. A., Sarti, A., Blokland, L., & Sondeijker, F. (2020). *Armoede en schulden: op weg naar een integrale aanpak. Verkennend praktijkgericht onderzoek naar de gevolgen voor kinderen/gezinnen en de rol van jeugdprofessionals in de ondersteuning*. Academische Werkplaats Transformatie Jeugd Utrecht. Verwey-Jonker Instituut & Lectoraat jeugd, Hogeschool Utrecht.

Ormrod, J. (2020). *Human learning* (2e editie). Pearson.

SNS Bank. (2024). *Onderzoek SNS: 40% van jongvolwassenen heeft achteraf spijt van kleine uitgaven*. (2024). Geraadpleegd op 20 juni 2024, van <https://www.snsbank.nl/particulier/over-sns/sns-nieuws/jongvolwassenen-heeft-achteraf-spijt-van-kleine-uitgaven.html>

Perry, C. L., & Sieving, R. (1993) *Peer Involvement in Global AIDS Prevention among Adolescents*. University of Minnesota/World Health Organisation.

Redmond, B.F. (2010). *Self- efficacy Theory: Do I Think that I can succeed in my work? Work attitudes & motivations*. The Pennsylvania State University; World Campus.

Rogers, E. M. (1983). *Diffusion of Innovations*. New York: Free Press; London: Collier Macmillan.

Ryan, M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68-78. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68>

Sriranganathan, G., Jaworsky, D., Larkin, J., Flicker, S., Campbell, L., Flynn, S., Janssen, J., & Erlich, L. (2014). Peer sexual health education: Interventions for effective programme evaluation. *Health Education Journal*, 71, 62-71. <https://doi.org/10.1177/001789691038626>

Simonse, O., Van Der Werf, M., & Wilmink, G. (2017). *Effectieve manieren om verantwoord financieel gedrag te bevorderen*. Wijzer in Geldzaken & Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (Nibud).

Sok, K., & Nourozi, S. (2020). *Handreiking Aanpak van Armoede en Schulden*. Movisie.

Smith, K. & Rayfield, J. (2019) STEM Knowledge, Learning Disabilities and Experiential Learning: Influences of Sequencing Instruction *Journal of Agricultural Education* 60 (2), 222-236.

Trautmann, F. (2004). *Peer support onder drugsgebruikers als onderdeel van een harm reduction strategie*. Presentatie op de ervaringsnamiddag peer support, georganiseerd door SODA en partners, 6 december 2004.

Van Batenburg, T. A. (2010). *Didactiek voor het praktijkonderwijs: Onderzoek naar een*

didactisch alternatief. GION, Gronings Instituut voor Onderzoek van Onderwijs, Opvoeding en Ontwikkeling, Rijksuniversiteit Groningen.

Van der Klein, M., Badou, M., Lamers, S., & Kunkel, D. (2020). *MoneyWays op het mbo: financiële voorlichting door peer educators*. Verwey-Jonker Instituut & Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (Nibud).

Van der Laan, A., Lodeweges, J., Sjoers, S., Van der Linde, G. *Financiële geletterdheid in vmbo-bb/kb en praktijkonderwijs: Het belang van executieve functies op weg naar financiële redzaamheid*. Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling (SLO).

Van der Schors, A., & Stierman, N. (2016). *Rapport Financiële opvoeding & het financiële gedrag als volwassene*. Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (Nibud).

Van der Schors, A., Van der Werf, M., & Boer, M. (2016). *Kans op financiële problemen*. Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (Nibud).

Vijlbrief, A., & Van Mourik, K. (2020). *Wat werkt bij de aanpak van armoede en schulden*. Movisie.

Weijers, M., & Veerman, N. (2023). *Nibud-Competenties voor financiële redzaamheid*. Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (Nibud).

Westhof, F., & De Ruig, L. (2015). "Voor mijn gevoel had ik veel geld". *Jongvolwassenen en schulden* (bijlage bij 24515, nr. 309). Geraadpleegd op 19 juli 2022, van <https://www.kennisbundel.nl/wp-content/uploads/2015/04/blg540048.pdf>

Wijzer in Geldzaken. (2017). *Onderzoek online financieel gedrag jongeren. Een onderzoek naar online financieel gedrag van jongeren (11 tot en met 16 jaar)*. Wijzer in Geldzaken.

Samenwerking erkenningstraject

Het erkenningstraject wordt in samenwerking uitgevoerd door het Nederlands Jeugdinstituut (NJI), het RIVM Centrum Gezond Leven (CGL), het Kenniscentrum Sport & Beweging, Vilans, het Trimbos Instituut en MOVISIE. Door samen te werken aan het beoordelen van interventies volgens eenduidige criteria streven wij naar kwaliteitsverbetering in de betrokken werkvelden.

